

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filozofie

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: ČJ - HU

PRVNÍ VLNA FEMINISMU

THE FIRST WAVE OF FEMINISM

Bakalářská práce: *I3* – FP – *KFL* - 189

Autor:

Markéta Potocká

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
61	0	0	0	25	1

V Liberci dne: 24. 6. 2013

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Markéta Potocká**
Osobní číslo: **P09000239**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **První vlna feminismu**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se ve své bakalářské práci bude zabývat teoretickým popisem první vlny feminismu od 19. století do počátku 20.století. Popíše vývoj, východisko a hlavní myšlenky. Dále se bude zabývat základními lidskými právy pro ženy v této době. Pro vypracování bakalářské práce studentka použije textovou analýzu a studium pramenů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

ABRAMSOVÁ, Lynn. Zrození moderní ženy : Evropa 1789-1918. 1. vyd. Brno : CDK, 2005. s. 288. ISBN 80-7325-060-8.

BEBEL, August. žena a socialismus. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1962. 453 s.

DE BEAUVOIROVÁ, Simone. Druhé pohlaví. 1. vyd. Praha : ORBIS, 1967.

s. 352.

ELSHTAIN, Jean Bethke. Veřejný muž, soukromá žena : ženy ve společenském a politickém myšlení. Vyd. 1. Praha : ISE, 1999. 373 s. ISBN 80-86130-07-X.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2010

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 29. dubna 2011

Čestné prohlášení

Název práce: První vlna feminismu
Jméno a příjmení autora: Markéta Potocká
Osobní číslo: P09000239

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 24. 6. 2013

Markéta Potocká

Poděkování

Na tomto místě chci především poděkovat vedoucímu a konzultantovi mé bakalářské práce Ing. Mgr. Martinovi Brabcovi, PhD. za odborné vedení, cenné rady, ochotu a pomoc, kterou mi v průběhu zpracování velice vstřícně poskytoval.

Dále bych chtěla poděkovat mé rodině za umožnění studia na vysoké škole a mé sestře, neboť mne v mnohých věcech inspirovala a povzbuzovala k psaní.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou feminismu, přesněji řečeno jeho první vlnou. Práce je rozdělena na 2 části. V první části je popsána žena z historického hlediska, připomíná nám roli ženy jak v matriarchální tak v patriarchální společnosti a uvádí významné ženy. V druhé části je podrobněji rozepsána první vlna feminismu. Popisuje vznik ženského hnutí, proudy a hlavní představitele tohoto období.

Klíčová slova

Feminismus, patriarchát, matriarchát, pohlaví, vzdělání, soukromá a veřejná sféra, volební právo žen.

Annotation

The issue of feminism is followed up in this bachelor thesis, more precisely, its first wave. The work is divided into 2 sections. In the first section the woman's historic position is described. It reminds us of the woman's role in matriarchal and also in patriarchal society and lists significant women in history of human kind. In the second part the first wave of feminism is described in detail. Beginning with its formation, followed up with main goals, creation of the women's movement, its trends and main leaders.

Key words

Feminism, patriarchy, matriarchy, gender, education, private and public area, the women's right to vote.

Obsah

1 Úvod.....	7
2 Žena z historického hlediska.....	9
2.1 Matriarchát.....	10
2.2 Role ženy ve starověké společnosti.....	12
2.3 Role ženy ve středověké společnosti.....	14
2.4 První obhajoba žen - Christine de Pizan.....	17
2.5 Přejchod ke kapitalismu a moderní společnosti.....	18
2.6 Osvícenství.....	21
2.7 Vztah matky a dítěte v dějinném kontextu.....	23
2.8 Shrnutí.....	26
3 První vlna feminismu.....	27
3.1 Vznik první vlny feminismu.....	27
3.2 Hlavní cíle první vlny feminismu.....	27
3.2.1 Vzdělání a zaměstnání	28
3.2.2 Právní reforma.....	30
3.2.3 Sufražetky.....	32
3.3 Hlavní proudy první vlny feminismu.....	34
3.3.1 Liberální feminismus	34
Mary Wollstonecraft.....	36
John Stuart Mill.....	39
Teréza Nováková.....	47
3.3.2 Socialistický feminismus.....	48
3.3.2.1 Hlavní představitelé socialistického feminismu.....	50
Bedřich Engels.....	50
3.4 Konec první vlny feminismu.....	56
3.5 Shrnutí	56
4 Závěr.....	58
5 Zdroje.....	60
5.1 Knižní zdroje.....	60
5.2 Internetové zdroje.....	61

1 Úvod

Žijeme v době, kdy většina lidí považuje velké množství věcí za samozřejmé. Ať narážíme na možnost studia, pracovní příležitosti u nás i v zahraničí nebo provozování nejrůznějších koníčků. Žijeme ve společnosti, kde se doba neustále mění a vyvíjí. Nikdo nám nevytkne to, že s něčím nesouhlasíme, nikdo nás do ničeho nenutí. Můžeme říci, že jsme svobodní ve svém jednání, jsme si všichni rovni, bez ohledu na to, jakého jsme pohlaví.

Takový stav však není typický pro všechny vyspělé země světa. Často se můžeme setkat s povyšováním lidí nad druhými. To je také důvod k zamyšlení se nad touto problematikou. Několikrát jsem se setkala, ať už v novinách nebo televizi, s ponižováním žen a utlačováním jejich práv. Samotnou mně překvapilo, že v některých zemích jsou ženy (i v současné době) brány za podřadnou rasu.

Impulesem pro psaní této práce mi byla myšlenka dozvědět se, kdy vznikly hlavní příčiny tohoto jednání vůči ženám. Přemýšlela jsem nad tím, čemu vděčím za možnost, beze strachu prosazovat svoje názory, možnost vybrat si na jakou vysokou školu nastoupím a v jakém zaměstnání se později uplatním. V tu chvíli jsem si uvědomila, že ne všechny ženy měly takové štěstí, protože jejich životy byly společností vedeny jiným směrem.

Tématem této bakalářské práce je první vlna feminismu. V práci se nejprve snažím připomenout významné ženy v historii lidstva a ukázat proměny ženských rolí ve společnosti. Seznamuji s průběhem vlivných ženských hnutí. Následně usiluji o přiblížení problematiky feminismu, zejména jejich hlavních cílů, úspěchů a dále popisují jednotlivé proudy, které se prolínaly v tomto období.

O ženském hnutí lze najít mnohé historické práce. Z těch však nemůžeme na první pohled pochopit, na jakou situaci ženy reagovaly. Feminismus, přesněji řečeno první vlna, byla aktivním protestem proti diskriminaci žen ve veřejném i soukromém životě. Dotýkal se podmínek na pracovišti, neboť ženy neměly právo vzdělávat se a zároveň možnost uplatnit své schopnosti v zaměstnání. Nemohly zasahovat do politiky, jejich místo bylo doma, ale i tam nebyly svobodné.

Z výše uvedených důvodů je jednoduché vyvodit záměr. Setkala jsem se s lidmi, kteří tvrdili, že feministky jsou jen ženy, které se nedokáží smířit s úspěchem mužů,

a proto vyvolávají zbytečné spory. Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit ideologii feminismu, neboť si myslím, že jen málo žen v mém okolí ví, jaké to v minulosti bylo. Prostřednictvím práce bych chtěla také ukázat, jaká byla ve skutečnosti prvotní myšlenka feminismu a jakým směrem se ubíral její vývoj.

2 Žena z historického hlediska

Role ženy prošla v průběhu historických etap obrovskou proměnou. Ženy neměly vždy takové postavení, jako je tomu v dnešní době. Ani sexuální rozdíly dlouhou dobu neovlivňovaly politickou situaci. To se však změnilo především v polovině 20. století. Nicméně s názory obhajující ženy se setkáváme již od starověku a jsou jimi protkány celé dějiny. V následující části své bakalářské práce se budeme věnovat postavení žen v průběhu staletí a tisíciletí.

Je třeba si uvědomit, že žena byla v průběhu dějiny spíše podřízena muži, neměla téměř žádná práva. Lipovetsky v knize *Třetí žena: Neměnnost a proměny ženství* uvádí: „Ženy představovaly „otrokyně plození“, ale z této odvěké služebnosti se vysvobodily.“¹ Ženy byly ochránkyněmi rodinného krbu, byly podrobeny těžké morálce, jejich svět se lišil od světa mužů. V průběhu středověku často hovoříme o „nedůstojnosti ženy“. Otázka, zda-li jsou ženy lidmi, byla nastolena. Církev prvotní hřích svalovala pouze na Evu – ona je příčinou hříšného pádu člověka. Avšak pokud je ona příčinou pádu hříšného člověka, tím pádem je žena člověkem a odpověď na otázku, zda-li jsou ženy lidmi, je jasná. To se nám pak jeví jako paradox, který vyústil v tzv. Spor o pohlaví a to na počátku novověku.

Postavení ženy ve společnosti se pak stabilizovalo až ve 20. století. To je zajisté spojeno s demokratizací společnosti a s důrazem na dodržování lidských práv. Neznamená to však, že by některé typické vlastnosti a hodnoty typické pro ženy vymizely; určité tradiční přetrvávají. To, co samozřejmě zůstává, je biologický rozdíl mezi ženami a muži. Žena je ta, která je schopna porodit dítě, na druhou stranu to však neznamená, že musí být automaticky připoutána k domovu. Moderní žena se úplně nerozchází se svou rolí v minulosti, něco si nese s sebou. V následujících podkapitolách se tedy budu zabývat postavením žen v průběhu dějinného vývoje.

¹ LIPOVETSKY, Gilles. *Třetí žena: neměnnost a proměny ženství*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2000. 287 s. Střed; sv. 36. s. 11.

2.1 Matriarchát

Jedna z definic matriarchátu zní: „*Historická fáze společnosti navazující na původní fázi promiskuity a předcházející období patriarchátu. Ženy v mnoha sociálních a kulturních oblastech mají vzhledem k mužům stejné nebo vyšší postavení.*“²

V pravěku měly ženy výhradně na starosti sbírání rostlinné potravy, naopak muži lovili zvěř. K tomu samozřejmě muži potřebovali určité nástroje. Aby mohli ulovit zvíře, potřebovali kyj. Začali tedy vyrábět nástroje, kterými si začali podmaňovat svět. Z toho pak také pramení názor Simone Beauvoirové, že „*muž v této činnosti zakouší svou moc. Klade si cíle a pak k nim plánuje cesty, uskutečňuje svoji existenci. Tuto pýchu projevuje i dnes, když postaví přehradu, mrakodrap, atomový reaktor.*“³ Dnes názor Beauvoirové, že svět vždycky patřil mužům, můžeme vyvrátit. Období pravěkého matriarchátu je důkazem. Žena v této době získala postavení, jaké v pozdějších společnostech nemělo obdoby. Toto období, kdy se žena, jako matka, stala skutečnou vládkyní rodu, se nazývá matriarchát. V matriarchátu je základní sociální skupinou tzv. gent, v jehož čele byla nejstarší žena - pramáti. Ta stála na nejvyšším hierarchickém stupni a měla moc soudní a náboženskou. V té době byly nedotknutelné, vražda ženy – matky, byla nejhorším zločinem a jeho spáchání bylo důvodem ke krevní mstě.

„*Představa, že žena byla na počátku společnosti otrokyní muže, je jednou z nejabsurdnějších představ. U všech divochů a u všech barbarů nejnižšího a středního stupně, zčásti ještě i nejvyššího stupně, má žena nejen svobodné, nýbrž i nanejvýš vážené postavení.*“⁴

Ženský princip, který se projevoval především rozením dětí a péčí o ně, byl posvátný. Žena má životadárnou sílu, je spojena s uchováváním života. V tomto období byla žena uctívána, a jak již bylo uvedeno, měla významné postavení. To je viditelné již v období starší doby kamenné, kdy žena byla často zpodobňována na nástěnných malbách či jeskynních svatyních. Významné jsou také zpodobnění ženy jako sošky (na našem území např. tzv. Věstonická Venuše). Sošky jsou většinou oválného tvaru, s velkými nadry, hýžděmi i boky. Tyto znaky můžeme považovat za symboly plodnosti.

² JANDOUREK, Jan. Sociologický slovník. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 152.

³ BEAUVOIR, Simone de. Druhé pohlaví. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. s. 27.

⁴ ENGELS, Bedřich. Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Praha: Svoboda, 1979. s. 67.

*„Zdůrazňovaným rysem stále není ženská krása, nýbrž plodnost, svrchovaná moc nad životem a smrtí. Bohyně není oslavována pro svou krásu, své božství čerpá z vlády nad živočichy a nespoutanými silami, z božské moci nad životem a smrtí.“*⁵ Kult ženy jako dárkyně života můžeme i dnes spatřovat v některých primitivních kulturách a to například u Masajů či Samoánců.

Matka nebyla těhotenstvím znevýhodněna, naopak pro nastávajícího otce platila určitá omezení. Otec nechodil lovit, neužívá bumerang ani oštěp k zabíjení velkých kusů zvěře, když se blíží narození dítěte, neopouští domov. Tato úloha náleží jeho příbuzným. Po porodu je naprosto přirozené, že se o dítě stará otec, hraje si s ním, nosí je, chová je na klíně, učí je lovu. Pokud zemře otec dítěte před jeho narozením, matka dítě automaticky usmrtí, protože je pro něj otec tak nepostradatelný, že dítě bez něho nemůže žít. Tyto kulturní variace jsou však považovány za deviantní či abnormální.⁶

Později, dokud byla ještě výroba životních prostředků na nízkém stupni a uspokojovala jen skromné společenské požadavky, nebyla činnost ženy a muže prakticky diferencovaná. Stejně tak rovnost mezi pohlavími byla poměrně obecnou normou (především období neolitu). O tom svědčí i archeologické nálezy na pohřebištích, které potvrzují rovnost pohlaví či matriarchální nadřazenost. *„Rovnost mužů a žen ve společnosti je doložena vybavením hrobů v prakticky všech známých pohřebištích pravěké Evropy,“ píše Gimbutasová. Uvádí také řadu důkazů, že se jednalo o matrilineární společnost, což znamená, že se dědilo v ženské linii. Dále zdůrazňuje, že archeologické důkazy nás nenechávají na pochybách o tom, že ženy hrály klíčovou roli ve všech sférách života pravěkých Evropanů.“*⁷ Na začátku 20. století pak byla nastolena otázka, zda byla prehistorická společnost patriarchální či matriarchální. Ani jedna z možností uspořádání společnosti nebyla potvrzena. Archeologické údaje svědčí především o tom, že společnost byla zcela rovnostářská a že muži nebyli nijak utlačováni, i přestože ženy byly hlavami kmenů a zastávaly vůdčí pozice. Již v této době si ženy uvědomovaly, že muži mají nezanedbatelnou funkci a že by se bez nich neobešly. V prehistorické době tedy nemůžeme hovořit o matriarchátu v plném slova smyslu. Žena byla uctívána, byla kultem a měla rozhodně výraznější

⁵ LIPOVETSKÝ, Gilles. Třetí žena: neměnnost a proměny ženství. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2000. 287 s. Střed; sv. 36. s. 111.

⁶ OUKLEYOVÁ, A. Pohlaví, gender a společnost, 1. vydání, Portál, Praha 2002, s. 104-105.

⁷ EISLER, Riane. Číše a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 329 s. s. 41.

pozici než pak v dalších společenských systémech, které zcela ovládl muž a ona se tak stala podřízenou a utlačovanou.

S růstem nároků společnosti vznikala potřeba specializace a s ní i dělba práce. Jak již bylo uvedeno, rybolov, chov dobytka a lov zvěře prokazatelně lépe obstarali muži, kteří také museli vytvářet nástroje potřebné k těmto činnostem. Se vznikem rozvinutějšího zemědělství se situace dále prohloubila. Za nadprodukcí měl největší zásluhu muž a žena se tak stala pro společnost méně důležitou. Mateřské právo zaniklo, vzniklo právo otcovské – patriarchát. O tom pojednává následující podkapitola.

2.2 Role ženy ve starověké společnosti

Starověká společnost je zcela založena na patriarchálním modelu – vládá otec, muž. „*Svržení mateřského práva bylo světodějnou porážkou ženského pohlaví. Muž se chopil kormidla také doma, žena byla zbavena své důstojnosti, porobena, stala se otrokyní jeho žádosti a pouhým nástrojem k rození dětí. Toto ponižující postavení ženy, jak se nezastřeně projevuje zejména u Řeků herojské doby a ještě více doby klasické, bylo postupně zkrášlováno a pokrytecky zastíráno, místy také odíváno do mírnější formy, zrušeno však nebylo.*“⁸

Čím ale byla způsobena tak velká změna? Co způsobilo v našem kulturním vývoji takový obrat? Vliv na tuto změnu bezesporu měli nájezdníci nomádských tlup. Ti začali migrovat do prehistorické Evropy (odtud například pramení první kulturní šoky). Prakticky od 5. století n. l. můžeme sledovat změnu v modelu společenské organizace a to „*společenský systém s mužskou nadvládou, mužským násilím a obecně hierarchickou a autoritativní společenskou strukturou.*“⁹ Muži z nomádských tlup napadali úrodné oblasti a tyto oblasti byly zase bráněny „domácími“ muži. Proto se tedy mění směr společenského systému.

To má potom vliv na postavení ženy ve společnosti. Rovnostářský postoj, který byl viditelný v prehistorickém období, se mění v dominantní systém upřednostňující muže. Ženy se pro muže stávají nástrojem uspokojení – role družky či milenky.

Existuje ale i jiný názor, který zdůvodňuje nástup patriarchálního systému. V primitivních společnostech si muži neuvědomovali, že se účastní na plození dětí.

⁸ ENGELS, Bedřich. Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Praha: Svoboda, 1979. s. 75.

⁹ EISLER, Riane. Číše a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 329 s. s. 76.

Prehistorická společnost byla založena především nábožensky a mysticky. „*Matka je pro narození dítěte nezbytná zcela zřejmě; uchovává a živí plod ve svém lůně, a jejím prostřednictvím tedy ve viditelném světě pokračuje život klanu*“.¹⁰ To se však mění především v antickém Řecku. Ustupuje zde matriarchální linie, děti již nepatří do klanu své matky, ale je zde nastoleno pokrevní příbuzenství. Můžeme uvést dva nejznámější myšlenky od starořeckých myslitelů, které vše dokazují. Apollo tvrdí, že matka je pouze životelkou zárodku a ten byl do jejího lůna vložen otcem – on je ten, kdo plodí. Významný řecký filozof Aristoteles uvádí, že žena je hmota a že hybným principem všeho, co se rodí, je mužský princip.

Na základě těchto myšlenkových obrátů bylo vytvořeno otcovské právo v řeckých Athénách. To mělo za následek vyžadování manželské věrnosti, jelikož za dědice bylo uznáváno pouze dítě, které bylo prokazatelně vlastní. I řecký dům byl speciálně postaven. Všechna okna vedla na dvůr, byl přísně rozdělen na dvě části – ženskou (gynaikeion) a mužskou (andreion). Prostor vyhrazený pro ženy byl po dlouhou dobu velice nezdravý a tísnivý. Ženy většinu času trávily uvnitř domu. Ten mohly opustit pouze zahalené, aby neupoutávaly pozornost jiného muže. Vzdělávaly se minimálně, a to doma s ostatními ženskými členkami domácnosti. Do gynaikeionu směl vstupovat, kromě žen a velmi malých dětí, pouze pán domu. V této části byla umístěna manželská ložnice. Vdaná žena měla jasný úkol. Pečovala o chod domácnosti, a co bylo za zdmi domu, se jí netýkalo. Muž se ženou téměř nekomunikoval, vzhledem k tomu, že většinu času trávil mimo domov. S legitimní manželkou žil sexuálně pouze za účelem zplození mužského dědice, intimní styk však mohl mít i s konkubínami nebo jinochy. Mužská nevěra nebyla nijak trestána, úplná věrnost byla vyžadována pouze u žen. Pokud se žena dopustila cizoložství, byla potrestána smrtí nebo prodána do otroctví.

V prehistorickém období byla žena často zobrazována. Starověká řecká kultura se pak zobrazení ženskosti tolik nevěnuje. Řekové sice obdivovali ženskou krásu, nikdy ji však nepostavili na vrchol krásy jako takové. Samozřejmě, že pocta se dostávala ženám-bohyním jako byly například Héra, Athéna či Afrodité, ale „výrazy obdivu

¹⁰ BEAUVOIR, Simone de. Druhé pohlaví. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. s. 30.

k dokonalosti mužského těla jsou v Řecku častější. Svědčí o tom homosexuální poezie, Platónovy dialogy, homosexuální epigramy, nápisy na zdech a další doklady.“¹¹

Pád rodové posloupnosti založené na ženské linii vzal ženě svobodu a i právo volit. Když si uvědomíme, jak často byla athénská demokracie opěvována, postavení žen nám do ní vůbec nezapadá. Ve starověkém Řecku to vedlo až k úplně neúctě k ženě, její individualita byla snížena na rodičku, služku, otrokyni a strážkyni domu. V této době měla žena jako taková asi nejhorší postavení.

Z dochovaných spisů se pak také dozvídáme, že nejhorší postavení měla žena - Římanka. V římském společenství byla žena odmala vlastně otrokyní – nejprve je v područí otce, poté v područí manžela. Ne všude však byla role ženy takto nepříznivá. Například v Egyptě v období starověku měla žena stejná práva jako muž, byla spojenýníní muže.

„Pojem patriarchát je velice široký a setkáváme se s ním i v některých zemích současnosti. Až 80 milionů převážně afrických žen je obřezáno, v Indii dochází k vraždám vdov. Narození dcery je automaticky považováno za nechtěné, dítě se nechává umřít. Z tohoto důvodu je cílem feminismu jako takového úplné svržení patriarchálního modelu a skoncování s diskriminací žen.“¹²

2.3 Role ženy ve středověké společnosti

V Evropě se rozmáhá nové náboženství a tím je křesťanství. Dále je tato epocha ovlivněna germánskými tradicemi, kde žena byla v naprostém poručení muže (otce či manžela). S ženou se v období středověku zachází hůře než s věcí. Je provdávána bez svého souhlasu, je oceňována dle toho, jestli je nebo není plodná. Na počátku středověku je tomu však jinak - ženám je navracena jejich důstojnost a odsuzuje se dvojí morálka, jedna pro muže a jedna pro ženu. Později je však žena vyčleněna ze společenského života a je považována za původkyni lidských hříchů, jak praví Starý zákon.

¹¹ LIPOVETSKY, Gilles. Třetí žena: neměnnost a proměny ženství. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2000. 287 s. Střed ; sv. 36. s. 118.

¹² HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, s.r.o., 2005. s. 209-210.

První středověká společnost je agrární. Potýkala se s existenční nejistotou, velice často žili lidé na pokraji hladu. Tomuto nepřidával ani fakt, že se neustále zápasilo s epidemií moru, která decimovala podstatnou část obyvatelstva.

Později se rozvinula na společnost stavovskou. Pro každý ze stavů platil jiný životní styl, jiné právní normy. Jednotlivé stavy měly specifické modely rodin. Je pochopitelné, že nejvyšším stavem byla šlechta s novým ideálem ženy – žena přecitlivělá a jemná, která potřebuje oporu rytíře. Rytíř však věnoval lásku Bohu a církvi. Žena byla považována za bytost pohlavní. Dáma není žádoucí a není milována pro to, jakou je bytostí. Je přinucena k cudnosti a nečinnosti, skrývá své tělo pod těžkým nákladným oděvem, zatímco na odiv vystavuje manželovo šlechtické postavení.

Dvořanská rytířská láska je typická především pro Francii. Můžeme říci, že dvořanství je pro postavení ženy výhodnější – většinu času tráví na hradech s jinými dámami. Může se alespoň do určité míry věnovat vzdělávání, poezii či konverzaci s jinými dámami. To však neznamená, že žena má stejné postavení jako muž.

V pozdním středověku, respektive v období rané renesance, byla nově položena a zodpovězena otázka, co je člověk. Ve spise *O důstojnosti člověka*, který blíže určoval význam pro celou epochu, mluvil jeho autor pouze o mužích. Pouze Adam byl adresátem slova božího. Podle něhož má člověk rozhodovat svobodnou vůlí své vlastní osobě. Kdežto Evě byla přičítána vina za hříšný pád člověka. Církev tedy ztotožnila ženu s hříchem. *Co je žena? Dlouhým výčtem neřestí („nepřítelkyně přátelství, nutné zlo, přirozené pokušení, ohrožení domu, rozkoš vedoucí do záhuby, podstata zlého“).*¹³ Žena byla považována za omyl přírody, který se hodí pouze k rození dětí. Proto jsou nedokonalé a mají nižší hodnotu než muži.

Pro toto období je typický tzv. spor o pohlaví (z francouzštiny querelle des sexes). Tento spor se táhl až do raného novověku. Je třeba říci, že ne všichni autoři smýšleli o ženě neblahým způsobem – proto spor o pohlaví. Těžiště tohoto sporu stojí na dvou protikladných dílech. Jedno obhájí ženskou otázku – jedná se o dílo Heinricha Agrippy s názvem *O vznešenosti a přednostech ženského pohlaví*, druhé je výrazně protiženské – jeho název je *Disputatio nova*. Zde je stanovena úvodní otázka: „Zdali jsou ženy lidmi či nikoliv?“ Odpověď je záporná, což je pochopitelně absurdní. Autor tohoto má však jasno: „Slovo homo se odvozuje od humo, tedy od země,

¹³ BOCK, Gisela. Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 12.

*a proto nemůže žádná žena být člověkem ani podle jména, neboť nepovstala z hlíny, ale z žebra, a na to, že se chtějí (rozením) učinit lidmi, budiž jim pohotově odpovězeno, že i zvířata v bolestech rodí a přesto nejsou lidmi. Summa summarum: Není žádné zvíře tak jedovaté jako žena a ta je ještě jedovatější a dokonce i d'ábelštější a zlovolnější než sám d'ábel.*¹⁴

Spor o pohlaví se týkal také manželství a sexuality. Ženy se vdávaly často velmi mladé (mezi 13 – 17 lety). Často byl jejich muž starší a tak i z věkového rozdílu vlastně vyplývá nadřazenost mužů. Dalším problémem pak byl majetek a peníze. Ženy se často vdávaly do nižších stavů. Byly sice vybaveny věnem, nicméně po vstupu do manželství již neměly právo s ním disponovat. Ženy do sňatku vlastně vstupovat musely. Kdyby tomu tak nebylo, žily by na okraji společnosti ve velké chudobě. Uvolnění v oblasti uzavírání manželství pak přinesla náboženská reformace v čele s Martinem Lutherem (např. povolit sňatky kněžím).

Uvedly jsme zde, že situace ženy v období středověku nebyla jednoduchá, proto se pak může paradoxní zdát, zobrazování kultu ženské krásy v tomto období. „*Teprve v patnáctém a šestnáctém století se žena dostává na vrchol jakožto nejvyšší zosobnění krásy. Poprvé v dějinách dochází ke spojení obou logik, které nastolují kulturní panství „krásného pohlaví“, totiž jednak výslovného a „teoretického“ uznání estetické nadřazenosti žen a za druhé hyperbolické oslavy jejich tělesných a duševních vlastností.*“¹⁵ Tato epocha vynáší krásu ženy do nebes. Krása žen inspirovala básníky, malíře i sochaře. Z nejznámějších umělců pak můžeme zmínit např. Ficinu, Tiziana či Giorgona. Vlastně jen v oblasti vzhledu je žena nadřazena muži.

„*V Evropě byla politická moc založena na otcovské a patriarchální síle, stvrzené politickým a teologickým propojením pojmů „otec rodiny“, „otec státu“ a „Bůh otec“.* Domácí hospodářství se stalo modelem vlády; naopak vrchnost – světská a církevní – byla chápána jako patriarchální.“¹⁶ Netrvalo dlouho a ženy se začaly proti situaci v Evropě ozývat. Mezi nejznámější patřila Christine de Pizan; je pak věnována celá podkapitola. Vedle ní se pak na obranu ženské otázky postavily např. Hildegarde

¹⁴ Tamtéž s. 17.

¹⁵ LIPOVETSKY, Gilles. Třetí žena: neměnnost a proměny ženství. V českém jazyce vyd. 1. Praha:Prostor, 2000. 287 s. Střed; sv. 36. s. 123

¹⁶ BOCK, Gisela. Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 44.

z Bingenu či Elisabeth ze Schöнау. Jistou úlohu sehrály i tehdejší evropské panovnice jako královna Alžběta, Kateřina Medicejská či švédská královna Kristina.

2.4 První obhajoba žen - Christine de Pizan

Organizované ženské hnutí vzniklo poměrně nedávno, avšak názory, které můžeme pochopit jako feministické, lze datovat již do období 13. a 14. století.

Christine de Pizan, narozená v Benátkách, mnoho let vedla spor s významnými francouzskými učiteli o obraz mužů a žen. „Co jsou ženy?“ ptá se Christiane. „*Jsou to snad hadi, vlci, lvi a saně nebo nepřátelské lidské přirozenosti, které je třeba přelstít a přemoci?*“ Tento spor byl načrtnut v díle *Román o růži*, ve kterém šlo především o zdůvodnění otázky, Co jsou ženy? „*Román prohlašoval, že ženy jsou vrtkavé a lehkovážné, prolhané a intrikánské, prohnáné a vychytralé, zlostné a nenasytné, nevěrné a žárlivé. Nemají žádné svědomí a tahají mužům z kapes peníze.*“¹⁷ Láska slouží pouze k uspokojování mužských instinktů a o tom náš může přesvědčit i příroda. Christine měla opačný názor a označila, ač ironicky, svůj hlas jako hlas nepatrného cvrčka, který po celý den tluče křídélky a hlasitě cvrká.¹⁸

Vyvrcholením autorčina zápasu je dílo, které hovoří o činech slavných žen v historii a prosazuje právo žen na vzdělání a politický vliv, *Kniha ženského města*, vydaná v roce 1405 v Itálii.¹⁹

Na začátku *Města žen* se Christine de Pizan představuje jako oběť. Překvapivě se sama sebe ptá, jak je možné, že taková spousta mužů s jakýmkoliv stupněm vzdělání dochází ke stejnému závěru – totiž, že ženy mají sklony ke všem možným formám hříchu. Snažila se touto myšlenkou zabývat, proto „zkoumala“ sama sebe jako bytost ženského pohlaví (promlouvala s Bohem), vedla rozhovory se ženami, avšak ani po té nedokázala pochopit, že i velcí muži mohli rozšiřovat takové lži. „*Proč si mi nedal přijít na svět jako muži, abych byla tak dokonalá, jak se tváří být mužské bytosti. Dostalo se jí však odpovědi. Staň se opět sama sebou, užívej svého rozumu a nestarej se*

¹⁷ BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 20.

¹⁸ Tamtéž s. 19.

¹⁹ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, s.r.o., 2005. s. 205.

*o takové pošetilosti!*²⁰ Město žen, které můžeme označovat za bestseller, nastolilo spoustu otázek, které později mohly udávat směr debatám o roli pohlaví.

Christine de Pizan zdůrazňovala vlastní zkušenosti žen a přirozenou rovnost inteligence obou pohlaví. I přesto, že práce této autorky nevytvořila žádný ucelený politický program, dokazuje, že o postavení ženy ve společnosti se diskutovalo mnohem dříve, než se feminismus plně rozšířil.

Pro plné rozvinutí myšlenek a rovné postavení žen ve společnosti bylo zapotřebí velkých pozitivních i negativních změn. A to jak ve společenském uspořádání, tak v myšlení lidí a politice, které daly hlavní popud pro boj o ženskou svobodu a nezávislost.

Jako hlavní předpoklady vzniku hnutí za ženská práva považujeme přechod od feudalismu ke kapitalismu, osvícenství a vznik moderních občanských zákoníků.

2.5 Přechod ke kapitalismu a moderní společnosti

Jak již bylo uvedeno, pro vznik ženského hnutí byla významná změna uspořádání a řádu společnosti. Jednalo se o přechod od feudalismu ke kapitalismu – tzv. moderní společnosti. Je zřejmé, že společnost ve feudalismu byla odlišná od společnosti v kapitalismu. Feudální společnost dělíme podle vlastnictví půdy. Feudalismus tedy znamená politické uspořádání, které spočívá ve vztahu mezi králem, šlechtou (nižší a vyšší), svobodnými občany a nevolníky. Již příchodem na svět každý jedinec spadl do určité společenské vrstvy; ve feudálním zřízení si byli, v rámci jedné vrstvy, všichni rovni. Rozdíly v politickém a ekonomickém postavení mezi mužem a ženou v jedné společenské vrstvě nebyly tak výrazné, jako rozdíly mezi jednotlivými stavy.

Ve feudálním řádu v rodině nevolníka byla práce muže i ženy stejně důležitá. Nevolnická manželství byla v této době založena na partnerství a rovnosti. Oba se museli podílet na výrobě, aby přežili a byli do značné míry schopni vzájemně se zastoupit. Tímto zastoupením se rozumí i výchova a starost o děti. O děti se však většinou starali ti, kteří nezvládali těžkou práci, tedy hlavně starší děti a babičky. Muži,

²⁰ BOCK, Gisela. Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 21.

ženy, nevolníci z nižších i vyšších vrstev, byli politicky i ekonomicky bezvýznamní a jejich postavení ve společnosti bylo identické. Velké rozdíly byly pouze mezi vrstvou pánů a vrstvou poddaných.

Feudalismus se ustanovuje především ve vrcholném středověku. Žena ve feudální společnosti má neurčité postavení. „*Feudální právo charakterizuje zmateně zaměňování práva suverenity a práva vlastnického, práva veřejného a soukromého. To vysvětluje, proč v tomto údobí je žena střídavě povyšována a ponížována.*“²¹. O tom nám svědčí i předchozí podkapitola. Na jedné straně je žena opěvována jako symbol nejvyšší krásy a její postavení zmírňuje dvořanství, na druhé straně je zde spor o pohlaví, kdy je na ženu pohlíženo spíše jako na „prodlouženou ruku ďábla“. Postupem času na feudály doléhá svrchovaná moc krále a tak ztrácejí některá práva, která se týkají i ženské otázky. Například když se žena neprovdá nebo ovdoví, má stejná práva jako muž a je paní svého vlastnictví. Pokud je ale provdána, je automaticky podřízena manželovi – to je přežitek feudální doby.

Moderní společnost je spojena především s industrializací, tzn. že nastupuje strojní výroba a začíná se využívat pára či elektřina. Často takové společnosti označujeme jako průmyslové (v důsledku průmyslové revoluce v Anglii, která započala v 18. století). „*Průmyslové společnosti se vyznačují daleko vyšším stupněm urbanizace než kterýkoli typ tradičního společenského systému. Naprostá většina lidí žije ve městech, kde se vytvářejí pracovní místa a neustále vznikají nové příležitosti. V těchto nových městských oblastech se společenský život stává neosobnějším a anonymnějším nežli dříve; mnoho lidí se setkává spíše s cizími tvářemi než s jedinci, které by osobně znali.*“²²

Moderní měšťanská společnost přinesla rovnoprávnost mezi stavy. Budoucnost člověka byla předurčená tím, zda se narodil jako žena nebo muž. Zpočátku byl muž autonomní osobnost, která uvažovala vlastním rozumem, svobodně se rozhodující a nikomu se nepodřizující bytostí, žena měla místo v domácnosti, musela se podřizovat svému okolí a vzdávat se tak seberealizace. Měřítkem všeho se v moderní době stávají peníze. Muž, který chodil do práce, dostával plat, kdežto žena, i přes těžkou práci v domácnosti nebyla nijak ohodnocena. Byla na muži závislá ekonomicky i společensky. Toto vedlo k úplné izolaci ženy ze společnosti. Žena se stala součástí

²¹ BEAUVOIR, Simone de. Druhé pohlaví. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. s. 43.

²² GIDDENS, Anthony. Sociologie. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 1049. s. 75.

image muže, vizitkou spořádané rodiny, mužovy autority potvrzující jeho sociální status. Pro muže byla hlavním útočištěm rodina před dravým veřejným prostorem. Za otcovy nepřítomnosti dohlížela na výchovu dětí matka, musela však striktně dodržovat jeho příkazy. Společenská hranice tak vede přímo středem rodiny.²³

V 17. století však ženy začínají pomalu vynikat a to především v intelektuální oblasti. Musíme zmínit, že do té doby bylo ženám vzdělání málo dostupné. „*Ženy hrají značnou roli v salonech. Nespočívá na nich budování světa, a tak mají volnost a čas oddávat se konverzacím, umění, literatuře; jejich vzdělání není sice veřejně organizováno, ale rozmluvy, četba, domácí učitelé a veřejné přednášky jim dávají možnost nabyt často větších vědomostí, než mají jejich manželé.*“²⁴

V 18. století svoboda ženy stoupá, ale morálka je stále velmi přísná a žena a muž jsou dále chápáni jako odlišné bytosti, které mají odlišný životní program. „*Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, který například stanovuje, že:*

- *manžel je povinen manželku živit*
- *manželka má právo požívat manželova stavu – po společenském žebříčku se tedy pohybuje ne vlastní prací, ale sňatkem*
- *manželka je na úřadech zastupována manželem*
- *otec rozhoduje o výživě a výchově dětí*
- *manželka je povinná poslouchat manželovy příkazy*
- *majetková práva má pouze manžel*
- *při rozluce (která byla velice výjimečná) nesmí žena vychovávat chlapce staršího 4 let, či dívku starší 7 let, děti pak automaticky přecházejí do péče otce (kde se o ně stará nějaká jiná žena, opět podle jeho příkazů)*
- *po smrti manžela nemůže být žena jedinou poručnicí dětí, musí se najít spoluporučník*“²⁵

²³ HAVELKOVÁ, Hana aj. První a druhá vlna feminismu: Podobnosti a rozdíly. In ABC feminismu. 1. vyd. Brno: Nesehnutí, 2004. s. 170-172.

²⁴ BEAUVOIR, Simone de. Druhé pohlaví. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966. s. 48.

²⁵ Tamtéž s. 172.

Moderní doba měla velké plány, které však uskutečňovala pouze prostřednictvím mužů, díky tomu vzniklo ženské hnutí.

2.6 Osvícenství

Dalším důležitým faktorem, který ovlivnil vznik a rozvoj ženského hnutí, bylo rozšíření osvícenství. Prvopočátky tohoto myšlenkového směru jsou datovány do konce 16. století. Osvícenství mělo velký vliv na utváření moderní společnosti, ovlivnilo většinu vyspělých zemí i způsob nahlížení na svět. Někdy také bývá označováno jako věk rozumu, neboť zdůrazňovalo rozum a vlastní zkušenost před slepou vírou v Boha a církevní dogmata. Víra v lidský rozum, svobodu a přirozená práva pro každého člověka se naplnila po americké a francouzské revoluci v polovině 18. století. Podle mnoha historiků moderní doby dalo osvícenství 18. století pravý signál k tomu, aby se společnost odvrátila od temnoty počátečního období novověku a probudila se do světa symbolizovaného logikou, poznáním a vědou.²⁶

Především Velká francouzská revoluce měla značný význam pro ženy. Samy ženy se přidaly do boje. Prvním faktem, který mluvil ve prospěch žen, bylo zrušení práva prvorozeného a výsada mužských dědiců z roku 1790. O rok později pak byly ženy zrovnoprávněny v dědickém právu. Významnou osobností revoluce a boje za ženská práva byla Olympe de Gouges, která v roce 1789 navrhla „*Deklaraci ženských práv*“. De Gouges prosazovala ženu jako aktivní občanku a rovnocennou manželku. Tato žena byla nakonec popravena. I přestože její myšlenky jsou v mnoha směrech paradoxní, byla významnou představitelkou boje za ženská práva.

Po nástupu Napoleona pro ženy nenastala zásadní změna. Objevuje se zde snaha ukončit spor o pohlaví, který trvá již dlouhou dobu. „*Manžel je své ženě povinen ochranou a žena je svému muži povinna poslušností. Toto je celá morálka vztahu mezi manželem a manželkou. Dlouho se vedly spory o přednost nebo rovnost obou pohlaví. Není nic zbytečnějšího než takové disputace. (...) Příroda je učinila rozdílnými jen proto, aby je sjednotila. Z rozdílu, který spočívá v jejich podstatě, vyplývají také jejich práva a povinnosti.*“²⁷. Manžel tedy i nadále rozhodoval o ženině působnosti – místní,

²⁶ ABRAMSOVÁ, Lynn. Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918. 1. vyd. Brno: CDK, 2005. s. 23.

²⁷ BOCK, Gisela. Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 88.

politické, apod. Nevěra se u žen tvrdě trestala, u mužské nevěry byly tresty nižší. Stále je zde viditelná disproporcionalita.

V době osvícenství by se mohlo zdát, že pokud hovoříme o svobodě, rozumu a lidských právech, neděláme rozdíly mezi mužem a ženou. Opak je však pravdou. Osvícenští filosofové tuto možnost popírali. Byli přesvědčeni, že ženy jsou ze své podstaty neschopné plného rozvoje rozumu a také o myšlence, že ženy jsou bytostí silně ovládané city, emocemi a vášněmi, hrají důležitou roli jako manželky a matky, ale i přesto jsou nevhodné pro veřejnou oblast. To je patrné i u předních politických a filosofických myslitelů 17. století Johna Locke a Thomase Hobbesa. Ti zvažovali problematiku vztahů v rodině, nakonec se však uchýlili k názoru, že muž je nadřazený ženě. Na muže hleděli jako na nezávislého a racionálního jedince, schopného pochopit a sledovat své osobní zájmy. Na ženy stále pohlíželi pouze jako na manželky a matky, slabé bytosti se zájmy pouze o rodinu a neschopné vlastní seberealizace.²⁸

Touto myšlenkou se zabývalo několik významných osvícenců. Příkladem můžeme jmenovat Charlese Louise Montesquieua, kterému se podařilo skloubit víru v přirozenou slabost žen s výzvou k jejich nezávislosti a větší rovnosti. Většina autorů však naznačovala, že přirozenost ženy vede k vášni a iracionalitě a že její mysl je ovládána biologii.

V jednom smyslu obrátilo osvícenství tradiční představy o ženě naruby. „Ačkoliv byl ženě přiznán nový povznesený status v rodině (jakožto ženě a matce) a byl rozšířen v rámci společnosti, její role zůstávala dále, pokud dokonce ne tím více, pevně stanovená.“²⁹

„Bojovníci proti otroctví, utopičtí socialisté, hlasatelé evangelia, liberálové, političtí radikálové a revolucionáři – všichni svým nezaměnitelným způsobem – hovořili o postavení žen, což se často dělo v kontextu širší kritiky společenské a politické organizace, a navrhovali reformy, které měly napomoci ke zlepšení postavení ženy v rodině, na poli vzdělávání, na pracovišti i ve státě. Tak vlastně osvícenství prostřednictvím zpochybňování výsad a analýzou veškerých společenských vztahů dalo vzniknout „ženské otázce“. Díky diskusi na téma práva jednotlivce dostaly zelenou také

²⁸ BRYSON, Valerie. Feminist Political Theory: An Introduction. 2nd edition. Basingstoke: PALGRAVE MACMILLAN, 2003. s. 8.

²⁹ ABRAMSOVÁ, Lynn. Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918. 1. vyd. Brno: CDK, 2005. s. 24.

*feministické myšlenky a feministické hnutí. Tím, že osvícenství zavedlo ideologii oddělených sfér, umožnilo jako ideologii rovněž feminismus.*³⁰

2.7 Vztah matky a dítěte v dějinném kontextu

*„Ve všech známých společnostech náleží péče o děti a domácí práce vždy ženám. Jestliže muž je určen k vnějším funkcím, napsal Xenofón, pak ženě od přírody náleží úkoly vnitřní.*³¹ Nicméně je obecně známo, že u předmoderních společností platí, že ženy věnovaly péči o dítě málo zájmu – to platí především u žen z venkova a u dělnic. Ženy z vyšších vrstev také nevěnovaly dětem tolik péče; nejčastěji jim najímaly chůvy. Zlom nastává v polovině 18. století. Model nové matky se pak v polovině 19. století začne týkat všech společenských vrstev.

Pro evropskou rodinu je po většinu času typická otcovská moc – to vychází již ze starořecké a starořímské tradice. Myšlenky otcovské autority se objevují již u Aristotela. Mužova autorita je přirozená, žena mu je naprosto podřízena a i její role při početí je druhotná. V křesťanské tradici pak Ježíš hlásá rovnost otce a matky. Z toho vyplývá, že oba dva mají ke svým dětem stejná práva i povinnosti. Nicméně interpretace této myšlenky byla značně pozměněna. Prakticky od 13. do 18. století je výrazná otcovská autorita, žena ustupuje do pozadí. Toto podřazené postavení ženy vyplývá již z interpretace starozákonní knihy Genesis. Ty důvody jsou dva. Zaprvé se žena zrodila z mužova žebra a zadruhé, jak již bylo uvedeno, první žena Eva je příčinou prvotního hříchu. *„Z tohoto zásadného textu na samom začiatku Biblie vyplývali pre obraz a postavenie Evy isté dôsledky. Eva jako osoba prístupnejšia telesnej žiadostivosti a márnivosti zavinila svojimi slabosťami nešťastie muža. V najlepšom prípade sa bude javiť jako slabé a ľahkomyselné stvorenie.*³² Dále pak otcovská autorita vychází z politického absolutismu, který je reprezentovaný mužským elementem.

Prakticky do 18. století pozorujeme ve vztahu matka-dítě lhostejnost a chladnost. Na dítě bylo pohlíženo jako na osobu, která nahání strach a je hříšná. Jakoby filozofové a teologové, kteří tuto myšlenku prosazovali, nebrali v potaz, že z dítěte vyrostе dospělý jedinec. *„Dieťa má takú skazenú pavahu, že náprava*

³⁰ Tamtéž s. 259.

³¹ LIPOVETSKY, Gilles. Třetí žena: neměnnost a proměny ženství. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2000. 287 s. Střed; sv. 36. s. 222.

³² Badinter, Elisabeth. 1998. Materská láska od 17. storočia po súčasnosť. Bratislava: Aspekt. s. 20.

*neprebehne bez ťažkostí. Svätý Augustín vopred oprávňuje všetky hrozby, trstenice a palice. Termín edukácie (výchova, z latinského educare) sa nikdy nepoužil správnejšie. Tak jako rastie mladý stromček pri kolíku, ktorý svoju rovno smerujúcu silu stavia proti opacnej sile rastliny, tak sú ľudská priamosť a dobrota len výsledkom opozície síl, t.j. násilia.*³³ Matky také často považovali dieťa za bremeno. Najímaly si kojné a to predovšetkým aristokratky, ktoré si myslely, že by je kojenie obrátilo o vlastnú krásu a sebezáchovu. Často bolo dieťa od rodičov separované. To práve môžeme vidieť už v kojeneckom veku, kedy bolo dieťa odevzdávané kojnej, potom sa síce deti vrátili na krátky čas domů, ale následne boli poslané do kláštara či penzionátu.

*„V poslednej tretine 18. storočia prebieha akási revolúcia v myslení. Obraz matky, jej úlohy a významu sa radikálne mení, aj keď sa konkrétne správanie len ťažko prispôsobuje novej mentalite.*³⁴ *Za zlom považujeme rok 1760, kedy začínajú vychádzať publikácie, ktoré radí matkám v péči o dieťa. Mateřská láska pak nabývá úplně jiného rázu než v předchozích staletích. Tím se samozřejmě mění i postavení samotného dítěte. Ženy teď začaly kojit své děti. Také se více pozornosti kladlo na zdraví dítěte a tím se vlastně snížila dětská úmrtnost, která v předchozím období nebyla ničím zvláštním. „Matky chcú mať možnosť konzultovať lekársku autoritu u seba doma. Lekári využívajú túto príležitosť a uzatvárajú s matkou tichú „privilegovanú dohodu“. Lekári čoskoro nadobudli v rodine veľkú dôležitosť a urobili si z matky parneta, pomocníčku a ošetrovatelku.*³⁵

Rodí sa teda koncept novej matky, ktorá pochádzala predovšetkým ze stredných vrstiev. Ty boli totiž najviac ovplyvnené dielom J.J.Rousseaua *Emil čili O výchove* (1762), ktoré vychádza z jeho konceptu spoločenskej zmluvy, jež je založená na prirodzenosti človeka. *„Rozbor Spoločenskej zmluvy vrhá nové svetlo nielen na postavenia otca, ale aj na postavenie dieťaťa. Tým, že Rousseau hneď v prvej vete vyhlásil, že „človek sa narodil jako svobodný“, postuloval slobodu jako neničitelnú danosť ľudskej prirodzenosti: otec a syn sú svojou podstatou identickí. Dieťa je teda potenciálne slobodná bytosť a skutočnou úlohou otca je aktualizovať túto ešte slabú a odcudzenú bytosť samostatnú osobu rovnocennú rodičom: syna rovnocenného otcovi, dcéru rovnocennú matke.*³⁶ Práve díky myšlenke prirodzenosti sa ženy vrátili späť ke kojeniu –

³³ Badinter, Elisabeth. 1998. Materská láska od 17. storočia po súčasnosť. Bratislava: Aspekt. s. 37.

³⁴ Tamtéž s. 107.

³⁵ Tamtéž s. 153.

³⁶ Tamtéž s. 123.

příroda jim dala mléko, vychází to z jejich přirozenosti. Tyto ženy viděly v péči o děti svoji emancipaci, která jim zvedla osobní postavení. Žena se stala hlavní oporou rodiny. Byla zodpovědná za domácnost, majetek i city. To samozřejmě mění i mužský pohled na ženy. Žena již nebyla nesamostatná jako dříve, jak tomu bylo doposud. Žena zaujala významnou pozici v rodině, která ji zaručovala úctu jejího manžela.

Jinak tomu bylo u žen dělníků a drobných řemeslníků. Pro tyto ženy byla starost o děti luxusem. *„Při pohľade na chudobné domácnosti chápeme, že materská starostlivosť bola pre nemajetné ženy prepychom, ktorý si nemohli dovoliť. Ich príbytok sa vo väčšine prípadov skladá len z jednej izby, v ktorej sa tiesnili tri generácie. Na vidieku sa v ňom navyše tisli aj domáce zvieratá. Takéto podmienky, pravdaže, neprospievali súkromiu a nehe.“*³⁷ U dětí z chudých poměrů byla stále vysoká úmrtnost, častější v této vrstvě bylo také odkládání dětí. S nástupem průmyslové revoluce se také zvedá počet pracujících žen. Pracující žena budí ve vyšších vrstvách děs, ale u dělnických tříd je běžné že už dívky v raném věku přispívají do rodinného rozpočtu. Pracující žena je pak v rozporu s ženou - matkou.

Vidíme, že v 18. století se vztah matky a dítěte mění, ale také se liší v závislosti na společenských vrstvách. Model tzv. nové matky nemůžeme aplikovat u všech žen v rámci jedné vrstvy. *„Podľa náročných moralistov a rousseauistov sa „tvárili, že sú dobrými matkami“. Vo čiach spoločnosti bolo zachované dekorum, pretože dieťa ostávalo doma a dojka bola pod ich dozorom. V skutočnosti však dieťa trávilo väčšinu času so svojou psťunkou, ktorá ho dojčila, kúpala, ošetrovala, vodila na prechádzky, atď. Mimochodom, v mnohých prípadoch mali deti radšej svoju dojku ako matku, vzdialenú postavu, ktorú vidali len vo chvíľach, kteroé si sama vyberala.“*³⁸ Co je také v oblasti ženské otázky podstatné, je oslabení úlohy muže v rámci rodiny, oslabení jeho otcovské role. Otec byl odsunut na druhou kolej. Dítě je s ženou - matkou více citově spojeno (to vlastně vyplývá i z těhotenství). Muž - otec pak nemůže nikdy toto citové spojení pochopit. Přirozeností muže není um pochopit tuto vazbu.

Model nové matky se pak ve všech společenských vrstvách vyrovnává až na přelomu 19. a 20. století. Moderní žena v domácnosti už není jen sociální rolí, ale představuje jistou morálku. Žena se nemusí zabývat jen domácími pracemi, ale oddává se i tělem a duší dětem i celé rodině.

³⁷ Tamtéž s. 163.

³⁸ Tamtéž s. 167.

2.8 Shrnutí

Role ženy se v průběhu dějin proměňovala. Pokud si shrneme následující text, největší úcty se ženě dostávalo v období pravěku, ale i přesto nemůžeme říct, že by se jednalo o matriarchát v pravém slova smyslu. Každopádně bylo na ženu pohlíženo jako na dárkyni života a na bohyni plodnosti. Největší zvrat pak nastává ve středověku a to i díky chybným interpretacím biblických textů. Žena nikdy nebyla tak hříšná a ďábelská jako ve středověku (k tomu například odkazují i čarodějnické procesy; na našem území pak ve Velkých Losínách). Situace se začíná obracet v době osvícenství, kdy se začínají objevovat první výraznější boje za ženskou otázku a to především ve Francii. Stále však měla ženská otázka více odpůrců než příznivců. Za zásadní zlom bych pak považovala vydání Rousseauova *Emila*. Ten alespoň do jisté míry ovlivnil vztah matka - dítě, od kterého se pak odvíjí celkové postavení ženy v tehdejší společnosti. Ženě se tak jako „ochránkyni rodinného krbu“ a „pečovatelce o děti“ začalo dostávat větší od mužského pokolení. Neznamenal to však, že bychom stále ještě mohli srovnat postavení ženy a muže. O rovnoprávnosti zde ještě nemůže být řeč.

Poslední třetinu 18. století do 20. století můžeme nazývat První vlnou feminismu. První vlna feminismu měla velkou řadu příčin. Mezi ty nejdůležitější můžeme zařadit příčiny ekonomické, politické a intelektuální.

3 První vlna feminismu

3.1 Vznik první vlny feminismu

„Psychologický slovník definuje feminismus jako organizovanou činnost zaměřenou na dosažení ženských práv. Feminismus je název pro komplex ideologií, sociálních teorií a politických hnutí. Mají za úkol zkoumat a potírat jevy, které jsou považovány za projevy a součásti útlaku ženského pohlaví.“³⁹

První vlna feminismu probíhala od poslední třetiny 18. století přibližně do roku 1930. Hlavní představitelky se snažily o přiznání základních práv, které moderní společnost přisuzovala „všem lidem“, ve skutečnosti však jen části mužů a vůbec žádné ženě. Jednalo se o nejzákladnější občanská a politická práva, jako je například právo volit, právo na vzdělání a právo na majetek.

Základem všech těchto požadavků bylo dosažení svobody, tedy být skutečným vlastníkem své osoby.

3.2 Hlavní cíle první vlny feminismu

Zhruba od 18. století probíhaly ve společnosti různé změny, týkající se uspořádání rolí mužů a žen ve společnosti. Od tohoto století začal být prosazován obraz ideálního muže a ideální ženy. Avšak každému pohlaví přisuzoval jinou sociální roli. Muži „získali“ veřejnou sféru, ženy naopak soukromou. Z toho však pro ženy plynulo nerovnoměrné postavení a nutnost někomu se podřizovat. Představitelé první vlny feminismu reagovali na tyto změny a bojovali za osobní svobodu a práva, která byla po dlouhou dobu ženám odpírána.

Mezi hlavní cíle první vlny feminismu bylo již zmíněné právo na vzdělání, volební právo a právo na majetek – rovná práva pro muže a ženy. Tyto cíle byly v zásadě do roku 1930 splněny.

³⁹ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. Psychologický slovník, 1. vydání, Portál, Praha, 2000. s. 162.

3.2.1 Vzdělání a zaměstnání

Přístup žen ke vzdělání byl jedním z prvních feministických požadavků. Vzdělání bylo důležité pro rozšíření ženských znalostí, intelektových schopností a hlavně jako prostředek pro získání zaměstnání. Do této doby byly dívky a ženy považovány jako neschopné a proto další vzdělání nebylo nutné, spíše zbytečné.

V ženských diskuzích byly otázky ohledně vzdělávání dívek časté, nejednalo se o vzdělání v přístupu ke znalostem a vlastnímu rozvoje samotné ženy, ale o praktickou výuku dovedností potřebných pro manželství a mateřství. Proti této myšlence se vzbudila velká vlna odporu ze strany feministek, které se snažily prosadit vzdělávání žen pro jejich vlastní osobnostní vývoj a samostatnost.

To se nelíbilo mužům. Snažili se nalézt různá ospravedlnění pro vyloučení žen z průběhu vzdělávání. Učení vědci tvrdili, že přílišnou intelektuální stimulací se mohou poškodit ženské reprodukční schopnosti, že mozek ženy je příliš malý na to, aby zvládal náročné akademické studium a že by jejich přítomnost na přednáškách vedla k neustálému rozptylování muže od učení. Edward H. Clarke, vlivný americký lékař, horečně vystupoval proti vzdělávání žen, své teorie se snažil dokázat vědecky. Byl zastáncem „přijatelného způsobu vzdělávání dívek“ – takového vzdělávání, které je v souladu s mechanismem dívčích těl a nijak neničí jejich životně důležité orgány. Podle něho, když dívka usiluje o stejné vzdělání jako chlapec, riskuje, že bude v budoucnu trpět neuralgií, nemocí dělohy, hysterií a dalšími duševními chorobami a nemocemi nervového systému.

Další teorií, proč by dívky neměly studovat každý den v měsíci, bylo, že jí hrozí přesunutí krve z reprodukčního ústrojí do hlavy. Hlavní příčinou odporu vzdělávání žen však bylo jediné, muži viděli ženu jako hrozbu na profesionálním trhu práce.⁴⁰ Anglický lékař Henry Maudsley své představy o ženách vyjádřil zcela bez servítek. Tvrdil, že vzdělání by z žen učinilo muže, nebo při nejmenším hermafrodity. Nadměrné studium by podle něho způsobilo „nestvůrnost – cosi, co přestalo být ženou a přesto není mužem“.

⁴⁰ ABRAMSOVÁ, Lynn. Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918. 1. vyd. Brno: CDK, 2005. s. 269-274.

Feministky dokázaly na tyto argumenty poměrně úspěšně reagovat. Snažily se mužům dokázat, že jejich tvrzení je mylné. Jedním z hlavních argumentů bylo, že je důležité mít kvalifikované lékařky, neboť některé ženy považovaly za neslušné, aby je vyšetřovali muži, zvláště když se jednalo o „ženské nemoci“.

Jedním z nejzákladnějších požadavků pro ženy, bylo dosažení rovného přístupu k vyššímu vzdělání a k univerzitnímu studijnímu programu. Pro ženy bylo důležité nejen navštěvovat výuku na univerzitě, ale také ukončit celé studium a získat titul. První výzvou k univerzitnímu diplomu bylo splnění podmínek potřebných pro přijetí na univerzitu. V Německu dívky musely složit závěrečnou maturitní zkoušku (Abitur), a to jim bylo umožněno pouze v případě, že navštěvovaly gymnázium. Vzhledem k tomu, že neexistovala žádná dívčí gymnázia, musely si začít zakládat dívčí školy.⁴¹

To souviselo s potřebou tisíců nových učitelek, které potřebovaly pedagogickou kvalifikaci a univerzitní vzdělání. Proto byly zakládány nové pedagogické ústavy, které tyto ženy odborně vzdělávaly a tím jim umožnily pracovat v kvalifikovaném zaměstnání. Dalo by se říci, že zásluhou vzniku dívčích škol se otevřely možnosti pro mnoho žen nejen jako pro budoucí učitelky, ale také pro ženy studující jiný obor (díky zřízení dívčích škol měla každá dívka ukončené vzdělání maturitou a tím pádem byla přijata na jakoukoliv univerzitu). Přesto bylo žen s univerzitním vzděláním málo. Největším krokem vpřed bylo založení ryze ženských kolejí, jako byl Girton (1869) a Newnham (1874) v Cambridgi, jejichž zakladatelkami byly Emily Daviesová a Anne Jemima Cloughová. Každá však měla odlišné přístupy a názory na univerzitní systém a jeho prostor pro ženy. Anne Cloughová byla zastánkyní toho, aby se pokračovalo ve speciálním systému přednášek, který by byl odrazovým můstkem k úplné a rovnoprávné integraci žen do univerzitního systému. Emily Daviesová místo toho tvrdila, že by studentky měly skládat stejné přijímací zkoušky na univerzitu jako muži, a to i přesto, že dívčí středoškolské vzdělání bylo na nižší úrovni.

Často byly ženy od vzdělání zrazovány, a dokonce se v několika případech stalo, že i přesto, že dívka složila závěrečnou zkoušku a všechny potřebné požadavky, nebyl ji udělen titul, ale pouze neformální certifikát, který neměl takový význam. Hlavním důvodem takového chování k ženám byl strach, že se vzdělání žen a mužů

⁴¹ Tamtéž s. 272-273.

dostane na stejnou úroveň. Muži ženu neustále viděli spíše jako matku a manželku, která je více potřebná doma než v zaměstnání.

Nástup do zaměstnání byl další problém. Mužští absolventi měli přístup ke kvalifikovanějším profesím než ženy, i přesto, že měli stejné vzdělání. Jako příklad můžeme uvést lékařky, které se setkávaly s odporem v prestižních nemocnicích a byly tak nuceny pracovat v méně významných a hůře placených odvětvích. V jiných oborech jsme ženy potkaly nejčastěji v kanceláři a obchodech, i přesto, že jejich vzdělání bylo daleko vyšší.

Teprve po první světové válce začaly ženy získávat místa v oblastech profesionální práce, která byla dříve výlučně určena mužům. Tyto ženy byly výsledkem snah feministického hnutí, jelikož dosáhly určitého a jistého postavení ve společnosti.⁴²

3.2.2 Právní reforma

V 50. letech 19. století podrobovaly ženy zákon neustálé kritice. V roce 1854 Barbara Bodichonová napsala jednoduchého průvodce anglickými zákony vztahující se k ženám. Snažila se v něm vysvětlit důsledky v zákoně zakotveného podřízeného postavení žen v rozvodu, v manželství, ve správě majetku a péči o děti. Tento průvodce si získal velkou přízeň čtenářů.

Za základní právo považují feministky (např. Anna Maria Mozzoniová, Hedwiga Dohmová) rovnost před zákonem. Podle výše zmíněných feministek se přirozená práva neopírají o společenskou roli, stejně jako se neopírají o inteligenci, sílu, vzhled či zdraví. Nesouhlasily s tím, že by muž měl zastupovat ženu, protože muži nedali příležitost, aby jejich ženy zastupovaly je.

První mezinárodní kongres o ženských právech se konal v Paříži roku 1878. Tento kongres přitáhl pozornost francouzů i ostatních mezinárodních účastníků. Na tomto shromáždění se snažili hájit rovnost žen a prohlásili, že: „V každé zemi, kde je žena stavěna do podřízeného postavení, je třeba revidovat celou občanskoprávní

⁴² Tamtéž s. 276-278.

legislativu tak, aby byla zavedena absolutní rovnost obou pohlaví“. Jeho dalším úkolem bylo ustanovení o rozvodu a uznání stejných dědických práv.

Feministické bojovnice byly různě úspěšné. Svědčí o tom dlouhý seznam reforem, které se uskutečňovaly po celé Evropě. Jako příklad můžeme uvést rozvodový zákon z roku 1857 nebo zákon o majetku provdaných žen z roku 1878. V Itálii i ve Francii byl nový občanský zákoník velkorysejší k ženám v oblasti jejich majetkových práv. Mohly si např. zřídit svůj nezávislý bankovní účet, po rozvodu byly považovány za samostatný právní subjekt s vlastními právy, který může svobodně nakládat s vlastním výdělkem.

V zemích, kde neexistovaly žádné feministické organizace (např. Španělsko), se první právní reformy objevily až v roce 1918. Přesto však reforma pro ženy v této zemi neznamenal rovnost. V oblasti politických i občanských práv byly stále ženy vnímány jinak než muži.

Dvě „sestry“ (Hedwiga Dohmová a Hubertine Auclertová) zastávaly názor, že pokud bude ženám dovoleno mít určitý politický vliv, jejich sebevědomí se zvýší a budou mít sílu změnit zákony týkající se „ženských otázek“: manželství, rozvod a péče o děti. Spousta lidí s tímto názorem nesouhlasila, a proto tyto feministky čelily těm, kteří věří, že stabilita republiky je důležitější než ženská práva. Mezi nejtvrdší odpor patřilo tvrzení, že by ženy, které získají volební právo, neustále podporovaly konzervativní sílu, protože se snadno nechají ovlivnit církví a neprosazují svůj vlastní názor.

Dalším pokusem byla snaha vidět ženu jako strážkyni mravnosti, zlepšit její postavení manželky a matky. Zákonodárci tento názor ignorovali. I přesto, že se postupně přehodnotila schopnost ženy věnovat se určitému řemeslu, práva provdané ženy byla přísně omezena právy manžela. Až do roku 1900 – schválení nového německého občanského zákoníku – se status provdané ženy skoro vůbec nezměnil.

Většina feministek po celé Evropě se shodla na tom, že bez volebního práva v právní reformě nelze pokračovat. „*Je s podivem, jak málo úcty se dostává ženám, když je zákon v oblasti jejich politického postavení staví na stejnou úroveň se zločinci, žebráky a blázny*“⁴³, prohlásil jeden ze stoupenců za získání ženských volebních práv. Bojovnice za ženská práva pochopily, že nemůžeme oddělovat soukromou sféru od

⁴³ Tamtéž s. 279.

rozhodnutí, která se odehrávají ve sféře veřejné. Byly předkládány problémy týkající se násilí na ženách, incestu, péče o dítě, protože ty zákony, které špatné zacházení se ženou dovolovaly, byly schváleny parlamenty skládající se výhradně z mužů. Feministky byly přesvědčené, že jedinou vhodnou zbraní proti podřízenosti žen, je otázka týkající se volebního práva. Bez volebního práva nemohly být vyřešeny žádné otázky týkající se především vzdělání a zaměstnání. Proto se rozhodly za toto právo bojovat.

3.2.3 Sufražetky

Jak již bylo zmíněno, až do roku 1900 nebyly ženy a hlavně jejich volební právo brány stejně jako muži. V sedmdesátých letech devatenáctého století se ženy začaly organizovat o získání svého práva. Shodly se na tom, že ženské volební právo je nezbytný krok potřebný k rozvoji demokracie. Kampaň, kterou feministky organizovaly, byla výrazem frustrace pramenící z toho, že ženské skupiny nejsou schopné dosáhnout svých cílů.

V každé zemi se feministky věnovaly svým cílům rozdílně. V Británii se feministky snažily o prosazení sociální a mravní reformy. V Německu byla probuzena kampaň za zrušení státní regulace prostituce. *„Ve všech zemích Evropy si feministky uvědomovaly, že je potřeba mít možnost určitým stylem ovlivňovat vládní politiku, aby bylo na politickém kolbišti slyšet morální hlas žen.“*⁴⁴

Těm, které bojovaly za ženské právo se v Anglii začalo říkat sufražetky. Toto označení vzniklo z anglického slova suffrage, což v překladu znamená volební právo. Sufražetky, pod vedením Emmeliny a Christabel Pankhurstové (Národní unie pro volební práva žen NUWSS), byly dost často spojovány s porušováním zákonů. Vnesly boj za volební právo po celé zemi. Do ulic, do domů politiků a do míst, kde se bavili bohatí lidé. Jejich snažením bylo upoutat pozornost vlády, proto neváhaly s činy, kterých se dopouštěly. Ničily golfové hřiště, tvořily plakáty, nalévaly dehet do poštovních schránek, zapalovaly divadla, řečnily na veřejnosti, v průběhu jednání politiků nebo vysoce postavených úředníků vyrušovaly a vykřikovaly své názory. Emmeline Pankhurstová na jedné schůzi prohlásila: *„Snažily jsme se být ženami, snažily jsme se využívat ženského vlivu, ale viděly jsme, že to k ničemu nevede. Muži neustále*

⁴⁴ Tamtéž s. 285.

*reformovali svou nesnášenlivost, tuto nesnášenlivost jim nepromineme...To proto, že jsme si vědomy, že situace našeho pohlaví je tak odsouzeníhodná, že je naší povinností třeba i porušovat zákon, jen abychom upozornily na to, proč se tak chováme.*⁴⁵

Tímto chováním se většina sufražetek dostala do špatné pozice. Někteří lidé se na ně dívali s odstupem. Feministky i přesto nepřestaly bojovat, jejich hlavním cílem bylo upoutat pozornost lidí, a to se jim podařilo. Dost často se však díky tomu dostaly do problémů se zákony.

Sufražetky po celé Evropě bojovaly o společnou věc – změna volebního práva. Jejich volání bylo tak silné, že se již i politici začali zabývat touto otázkou. Jejich argumenty proti byly stále slabší a slabší.⁴⁶

Boj o volební práva žen vypadal, že bude úspěšný. Nicméně v průběhu 1. světové války byla tato kampaň odložena. Výsledek politického procesu na konci války, vznik nových demokratických ústavů a vědomí toho, že ženské volební právo by spíše prospělo stabilitě státu, než aby jí poškodilo, vedl k tomu, že bylo hlasovací právo uděleno ženám v celé řadě evropských států od Ruska až po Británii. Jiným zemím, jako například Francii a Itálii, se bohužel nic takového nepovedlo. Ty za své právo musely ještě několik let bojovat.⁴⁷

3.2.4 Shrnutí

Ve většině vyspělých zemí byla spousta požadavků prvních feministek do konce 19. století splněna. Příkladem můžeme uvést vzdělávání žen a dívek, které se rozšířilo na všech stupních škol a vzhledem k tomuto pokroku bylo ženám umožněno vyšší vzdělání. S rozvojem vzdělání se rozšířily i nové pracovní pozice, ve kterých se ženy mohly uplatnit a vydělat si své vlastní peníze.

Feministky se snažily nejen o postavení žen ve společnosti, ale také o vztahy mezi muži a ženami. Pořádaly různé kampaně za změnu manželského a majetkového práva, snažily se zrušit dvojí metr ohledně politického zastoupení. Pevně věřily, že zlepšení postavení žen přispěje k celkové progresivní společenské změně.

⁴⁵ Tamtéž s. 286.

⁴⁶ Tamtéž s. 284-288.

⁴⁷ Tamtéž s. 288.

„Feministické hnutí devatenáctého století bylo za tu krátkou dobu pozoruhodně úspěšné, pokud jde o konkrétní reformy, kterých dosáhlo, i při zpochybňování ideologie oddělených sfér a ženské podřízenosti. Musíme mít na paměti, že feministické aktivistky po celé období až do války působily mimo formální politickou sféru a že ženy ve skutečnosti neměly žádnou politickou moc. Přesto dosáhly mnoha zlepšení – v oblasti vzdělání, v přístupu na univerzitu a do kvalifikovaných profesí, ve větším uznávání ženských práv v manželství – a v mnoha zemích navíc získaly volební právo. Feminismus změnil život žen a ony získaly prostor a možnost změnit svůj vlastní život.“⁴⁸

3.3 Hlavní proudy první vlny feminismu

Feminismus nikdy nebyl jednotným hnutím. I přesto, že spolu feministky spolupracovaly a ve většině případů se shodovaly, objevovaly se i takové skupiny žen, které své způsoby prosazovaly jinak.

V rámci první vlny feminismu se vytvořily dva nejzákladnější proudy, které vycházely z politických ideologií, z liberalismu a socialismu. Tyto ideologie sloužily jako vzor feminismu, jelikož se opíraly o myšlenky, které se staví na stranu rovnosti a svobody. Tyto dva pojmy práce blíže přiblíží. Představí Vám hlavní představitele proudů feminismu, a seznámí Vás s jejich díly.

3.3.1 Liberální feminismus

„Termín liberál se používá od 14. století, ale měl velmi mnoho významů. Označoval třídu svobodných lidí, tedy lidí, kteří nebyli ani nevolníky, ani otroky. Termín „liberalismus“ se objevil mnohem později a poprvé byl použit roku 1812. Jeho ideje byly radikální, usilovaly o základní reformy, zpochybňovaly absolutní moc monarchie.“⁴⁹

Ideje a hodnoty liberalismu silně ovlivnily první vlnu ženského hnutí. Teoretickým základem liberálního feminismu je princip individuality. Přesvědčení, že člověk jako jedinec je nejdůležitější, a proto jsou všichni lidé, všichni jednotlivci,

⁴⁸ Tamtéž s. 288.

⁴⁹ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 21.

z mravního hlediska stejně důležití, bez ohledu, zda se jedná o muže nebo ženu. Liberální feminismus je považován za nejsilnější proud první vlny, snaží se podporovat rovnoprávnost žen, bojuje za možnost prosazení se „stejně jako muži, podle individuálních předpokladů a zájmů. Velice zjednodušeně můžeme říci, že na začátku jsou všechny osoby stejné a jejich pozdější rozdělení je především důsledkem vlivu odlišného prostředí a výchovy. „*Jednotlivci mají právo na stejné zacházení bez ohledu na jejich rasu, pohlaví, barvu, politické přesvědčení a víru. Má-li dojít k souzení jednotlivců, mělo by se tak dít na racionálním základě, měl by se posuzovat jejich charakter, jejich nadání a osobní hodnota.*“⁵⁰

Liberální feminismus věří, že by každý člověk měl mít stejný přístup do veřejného života. V tomto ohledu je potřeba zakázat veškerou diskriminaci vůči ženám. Dalo by se říci, že je liberální feminismus reformní. Nesnaží se útočit na to, co připadá některým feministkám jako patriarchální, ale usiluje o rovnou soutěž muže a ženy z pohledu veřejného života. Liberálním feministkám však nešlo o zrušení hranice mezi veřejným a soukromým životem. Hlásají, že je reforma nezbytná proto, aby zajistila rovná práva ve veřejné sféře: právo volit, rozhodovat se o svém vzdělání a možnost vybrat si plnohodnotnou kariéru.⁵¹

V jednom článku na internetu, věnující se feministické filosofii jsem narazila na větu, která vysvětluje názory liberálních feministek na politiku. Mnohé z nich usoudily, že se muži hodí více pro politiku vzhledem k tomu, že je „špinavá“. Pokud by ženy měly tu možnost určitým způsobem zasahovat do této sféry, přeměnily by ji příslušným způsobem k obrazu svému, tedy do svých neposkvrněných ideálů. Každá žena je mravně čistá, otevřená přátelství a domluvě s každým.⁵²

Zastánci liberálního feminismu také argumentovali, že štěstí žen povede ke štěstí celé společnosti a všichni její členové budou mít užitek z toho, že se plně zapojí do společenského života. Stoupenců tohoto proudu bylo obrovské množství, do své práce

⁵⁰ Tamtéž s. 216.

⁵¹ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 218.

⁵² <http://www.gsgpraha.cz/~sloukova/publikace/femcour.htm>

jsem však zahrnula jen 3 autory, kteří měli, dle mého mínění, největší přínos. O jejich životě a dílech si povíme v kapitole: Hlavní představitelé liberálního feminismu.

3.3.1.1 Hlavní představitelé liberálního feminismu

Mary Wollstonecraft

Mary Wollstonecraft se narodila v roce 1759, pracovala jako učitelka a novinářka. Během svého života psala literární kritiky, práce o vzdělání, eseje a romány. Krátký čas pracovala jako guvernantka a založila školu. Potencionální čtenáři považovali způsob jejího života za avantgardní. Odmítala totiž zabezpečení a vážnost svazku manželského. Rozhodla se, že se stane nezávislou spisovatelkou.⁵³

Její hlavním posláním byl boj za práva žen. Napsala několik knih, z nichž nejznámějším feministickým dílem je Obrana práv žen, která vyšla poprvé roku 1792. Nyní je považována za první anglickou feministku a jednu z nejslavnějších spisovatelek tohoto období.

Přestože získala jen nejnižší institucionalizované vzdělání, studium ji naplňovalo natolik, že se převážně vzdělávala sama. V průběhu revoluce žila ve Francii, kde se seznámila se spisovatelem Gilbertem Imlayem. Roku 1794 se jim narodila dcera Fanny. Jejich vztah se jí stal téměř osudným, když se v zoufalství z jeho nevěry a nezájmu o vztah dvakrát pokusila o sebevraždu. V Anglii se pak spřátelila se spisovatelem Williamem Godwinem, za kterého se roku 1797 provdala. Narodila se jim dcera Mary, ale pouhých 11 dní po narození Mary Wollstonecraft zemřela.⁵⁴

⁵³ ABRAMSOVÁ, L. Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918. 1. vydání. Brno: CDK, 2005. s 36-37.

⁵⁴ WOLLSTONECRAFT, Mary. Obhajoba ženských práv. In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, et al. Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení. Praha: SLON, 1998. s. 20.

Mary působila v době, kdy se ženy dostávaly do úpadku. Spolu s průmyslovými změnami se otevíraly možnosti pro muže, pro ženy tedy platilo to, že zůstanou doma v soukromé sféře.

Během svého života napsala několik děl. Mezi její nejznámější feministická díla patří Několik poznámek o vzdělání dcer a již zmiňovaná *Obhajoba ženských práv*. V této knize rozebírá různé okamžiky života žen ve společnosti mužů. Nesouhlasila s tím, jaké mají muži představy o schopnostech ženy. „Ženám byly vždy přisuzovány schopnosti, které byly opakem představ o charakteru mužů.“⁵⁵

„Předkládá ženám silnou vizi příležitosti, v níž explicitně odsuzuje Rousseauovy restriktivní názory na roli žen“⁵⁶

V této knize je žena představena jako silná, racionální bytost, která je schopna řídit svůj vlastní život. Je schopna plánovat svoji vlastní budoucnost, ovládat své emoce a používat rozum. Podle Mary Wollstonecraft je žena spíše ženská než dětinská, rozhodná než podlézavá. Nesouhlasila s Rousseauem, když říkal, že ženská a mužská přirozenost a schopnost je odlišná a to také určuje jejich role ve společnosti. Muž se stane plnoprávným občanem, žena oproti tomu manželkou a matkou. Podle určení rolí je pochopitelné, že i jejich vzdělání a osobní rozvoj bude jiný. Muž bude veden k racionalitě a zodpovědnému občanství, kdežto žena se bude učit, jak být dobrou manželkou a matkou. Mary s tímto názorem silně nesouhlasila, hlásala, že by měl mít každý právo na stejné vzdělání. Mary se snažila vyvrátit Rousseauovy myšlenky, které formuloval ve své knize *Emil* neboli o výchově.

Dalším bodem, který se Mary nelíbil, byla emotivnost žen. J. J. Rousseau tvrdil, že dívka má být vychovávána jako emocionální doplněk racionálního muže. Pak se společně stanou nejvíce prospěšní pro vyspělou společnost. Zastával názor, že: „*Jelikož jsou ženy křehké ve všech smyslech toho slova, musejí vzhlížet k muži pro veškerou útěchu. I v sebemenším nebezpečí tíhnout ke své opoře až s příživnickou tvrdošíjností a uboze se dožadují pomoci; a jejich přirozený ochránce natáhne ruku, či zvýší hlas, aby ochránil svou krásnou bojácnici.*“⁵⁷

⁵⁵ Tamtéž s. 20.

⁵⁶ ABRAMSOVÁ, L. Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918. 1. vydání. Brno: CDK, 2005. s. 36.

⁵⁷ WOLLSTONECRAFT, Mary. Obhajoba ženských práv. In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, et al. Dívčí válka s ideologií: Klasické tety angloamerického feministického myšlení. Praha: SLON, 1998. s. 25.

Mary Wollstonecraft si naopak myslela, že takovýmto způsobem vychovaná žena je pro muže spíše přítěží, než partnerem. Emotivní a závislá manželka se totiž není schopna postarat o chod domácnosti ani o děti. Naopak racionální, nezávislá žena bude schopna zvládnout domácnost úplně sama a vychovávat děti pro prosperující společnost. Mary se dokonce domnívala, že by měla být obě pohlaví vychovávána a vzdělávána stejně, dívky i chlapci mají mít stejnou svobodu, protože pokud tomu tak není, je bráněno dívčí povaze, aby plně prosadila svou duši a osobnost.⁵⁸ Pokud by byly muž i žena brány stejně jako racionální bytosti, potom i ctnost musí být stejná a založená na rozumu a svobodě volby. *Pokud jsou ženy od přírody podřízené mužům, jejich ctnosti musejí být stejné kvalitou, když ne stejnou měrou, protože jinak je ctnost relativní pojem; z toho plyne, že jejich chování by se mělo zakládat na stejných zásadách a mít stejný cíl.*⁵⁹ Z toho vyplývá, že vlastně ženy ani nemohou být ctnostné a právem je můžeme nazývat špatnými či pyšnými. Nic z toho však nemůžeme posuzovat jako přirozené, neboť jejich rozhodnutí neplynou z vlastní volby. Žena, která je vychovaná k poslušnosti a pasivitě, nikdy nemůže být vhodná pro manželství, protože je potlačena její přirozenost a ovládá jí náklonnost k muži. Teprve tehdy, kdy budou ženy vychovávány stejně jako muži a budou moci dělat vlastní racionální rozhodnutí, budeme moci hovořit o jejich ctnostech.

*„Je marné očekávat ctnost od žen, dokud nebudou určitou měrou nezávislé na mužích; je dokonce marné očekávat tu sílu přirozené náklonnosti, která by z nich činila dobré manželky a matky. Dokud jsou naprosto závislé na svých manželích, budou mazané, úzkoprsé a sobecké; a muži, kterým činí radost ta náklonnost hraničící se psí oddaností, nemají moc jemnocitu, neboť láska se nedá koupit.“*⁶⁰ *„Kdyby tak muži velkomyslně zpřetrhali naše pouta a spokojili se se vztahem založeným na rozumu místo otrocké poslušnosti, zjistilo by, že jsme pozornější dcery, láskyplnější sestry, věrnější manželky, rozumnější matky – jedním slovem, lepší členky společnosti. My bychom je pak milovaly pravou láskou, neboť bychom se naučily mít úctu k sobě samým; a klid*

⁵⁸ ABRAMSOVÁ, L. Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918. 1. vydání. Brno: CDK, 2005. s. 38.

⁵⁹ WOLLSTONECRAFT, Mary. Obhajoba ženských práv. In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, et al. Dívčí válka s ideologií: Klasické tety angloamerického feministického myšlení. Praha: SLON, 1998. s. 23.

⁶⁰ WOLLSTONECRAFT, Mary. Obhajoba ženských práv. In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, et al. Dívčí válka s ideologií: Klasické tety angloamerického feministického myšlení. Praha: SLON, 1998. s. 26.

duše ctnostného muže by pak nerušila zbytečná marnivost jeho manželky, ani pomýšlení na děti, které musí odchovat cizí náruč, když nenašly vlastní u své matky.“⁶¹

Zvláštním rysem této knihy je, dle kritiků, nedostatečně vysvětlený fakt, jak by ženy měly k plné osobnosti dospět. Mary Wollstonecraft trvala na stejném vzdělání pro muže i ženy, což povede k stejnému růstu osobnosti a racionality každého jedince. V knize se však již nezmínila, jak toho mají ženy docílit.

Shrnutí

Tato slavná feministka ve své knize prezentovala vizi šťastnější ženy. Ženy, která je sama sobě pánem, je silná jak uvnitř na duchu, tak na těle a to nejdůležitější – není otrokem svého manžela. Již nesmí být brána jako pouhý nástroj pro potěšení muže, není jeho hračkou. Mary v knize radí, jaké by ženy měly být, by se cítily lépe. Důležité je poslouchat svůj vlastní rozum a směřovat k vlastnímu osudu. Pokud s nimi zachází někdo jako s nástrojem, nepovažuje je za samostatné a racionálně myslící bytosti, ale jako něco méně než je člověk.

Tím, že postavíme na stejnou úroveň ženu a muže, pomůžeme nejen ženám, ale i celé společnosti, která z toho bude mít prospěch. Společnost je založena na určité rovnosti, bez rovnosti nemůžeme požadovat od jednotlivých členů úctu a morálku k druhým.

Obhajoba ženských práv je knihou, která se, dle mého názoru, snaží probudit v ženě její skutečné já. Tato kniha nejvíce oslovila generaci až po Mary Wollstonecraft, která se díky jejím slovům snažila dosáhnout plného rozvoje své racionality či schopností, a nadále rozvíjet teorie pro zlepšení postavení ženy ve společnosti.

⁶¹ Tamtéž s. 26.

Jedním z autorů, který spadl do proudu liberálního feminismu a navazoval na Mary Wollstonecraft byl John Stuart Mill, kterému se budeme věnovat v následující kapitole.

John Stuart Mill

John Stuart Mill, se narodil 20. května 1806 v Londýně jako nejstarší ze synů filozofa a historika Jamese Milla, který se v raných letech staral o Johnu výuku. V roce 1823 získal místo písaře ve Východoindické společnosti a založil Utilitářskou společnost.⁶² V roce 1865 – 1868 byl členem britského parlamentu. Zde významně přispíval do debat o volebním právu žen.

Patří mezi velice významné představitele první vlny feminismu a je považován jako hlavní liberální politik a filosof, který se zasloužil o to, aby principy liberalismu byly používány také pro ženy. Zcela bez ostychu vyjadřoval, že postavení žen ve společnosti je špatné a pro všechny nevýhodné. *„Předmětem tohoto pojednání jest vysvětlit, pokud možno nejjasněji, příčiny názoru, který jsem měl hned od oné doby, kdy jsem vůbec počal si tvořiti mínění o věcech společenských a politických, a který místo aby byl zeslaben a nebo změněn, stále se více upevňoval rozvojem myšlenkovým a zkušenostmi života: názoru totiž, že zásada, která řídí nynější společenské poměry mezi oběma pohlavími – právní podřízenost jednoho pohlaví druhému – jest sama sebou bezprávná a nyní jednou z hlavních překážek pokroku lidského a že by měla býti nahrazena zásadou úplné rovnosti, nepřipouštějící ani moci nebo výsad se strany jedné, ani nepředpokládající neschopnost se strany druhé“.*⁶³

Manželství s feministkou Harriet Taylorovou ho inspirovalo k sepsání velice známého feministického díla Poddanství žen, které vyšlo roku 1869. Je zde vyostřen Millův jasný styl na postavení žen v Anglii. *„Přirovnává situaci žen k situaci otroků a sluhů, tedy k pozici, v níž jen stěží můžeme od člověka očekávat plný rozvoj jeho schopností a rovného charakteru“.*⁶⁴

⁶² MILL, John, Stuart. Obhajoba ženských práv. In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, et al. Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení. Praha: SLON, 1998. s. 28.

⁶³ MILL, John Stuart. Poddanství žen. V Praze: Časopis českého studentstva, 1890, s. 1.

⁶⁴ MILL, John, Stuart. Obhajoba ženských práv. In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, et al. Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení. Praha: SLON, 1998. s. 29.

Nutno podotknout, že toto dílo udělalo radost českým feministkám. Jmenujme například Terézu Novákovou, která na toto dílo napsala pochvalnou recenzi pro Karolínu Světlou a Elišku Krásnohorskou.

Mezi jeho nejznámější feministická díla patří kniha *Poddanství žen*. V této knize Mill prosazuje myšlenku, že podřadné postavení žen je pouhým přežitkem z dřívější doby. Tvrdil, že uspořádání společnosti v dřívějších dobách, kde byly ženy ovládány muži, nesměly se podílet na veřejných záležitostech - naopak měly své místo přesně určené v domácnosti, mohlo být pro tuto dobu možné a „normální“ z hlediska vytvoření štěstí a blahobytu, avšak spousta důvodů a úvah, které k tomuto vedly, mohly postupem času přestat existovat.

To, jaké měla žena ve společnosti postavení, je prý dáno tím, že na samém úsvitu lidské společnosti se každá žena nacházela v poddaném stavu nějakého muže, vzhledem k tomu, že byla její tělesná síla mnohem menší než jeho.⁶⁵ V dávných dobách byla na základě zákonu síly a moci většina obyvatelstva v otrockém stav bez ohledu na to, zda se jedná o muže či ženu. *„Postupně takoví myslitelé objevovali se, a přispěním všeobecného pokroku společnosti otroctví mužského pohlaví bylo alespoň ve všech křesťanských zemích konečně zrušeno, a otroctví ženského pohlaví proměnilo se postupně v mírnější způsob odvislosti. Ale tato odvislost, jak existuje nyní, není institucí původní, dostávající svěžího popudu úvahami spravedlnosti a společenské prospěšnosti – jest trvajícím primitivním stavem otroctví, toliko zjemněného a zmírněného týmiž příčinami, jež zjemnili všeobecně mravy a uvedly všechny lidské vztahy pod dozor spravedlnosti a vliv lidskosti. Neztratilo nicméně nádechu svého surového původu.“*⁶⁶

John Stuart Mill se snažil vysvětlit, proč jsou ženy považovány a automaticky brány jako nižší vrstva než muži i v moderní době. Uvědomil si, že ženy žijí v neustále blízkosti svých „pánů“, tím pádem nemají žádnou možnost, aby se vzbouřily a prosadily svůj nesouhlas. V mnohých zemích bylo naprosto přirozené, že má muž větší váhu slova, než žena. To lze podle Milla vyvrátit, neboť jakákoliv panská moc byla považována za přirozenou jenom z toho důvodu, že je to obvyklé. Podřadná role ženy byla tedy univerzálním zvykem a každý odklon od tohoto „rituálu“ byl společností brán jako nepřirozený. John Stuart Mill připomněl fakt, že i ženy mohou mít své vyšší postavení. Upozornil na Anglii, ve které vládne královna, kterou všichni uctívali

⁶⁵ Tamtéž s. 30-31.

⁶⁶ MILL, John Stuart. *Poddanství žen*. V Praze: Časopis českého studentstva, 1890, s. 10-11.

a dodnes uctívají. Žádnému z Angličanů to ani v nejmenší nepřipadá nepřirozené, protože jsou na to zvyklí, naopak pocítují jako nepřirozené, že by ženy měly být vojáky či poslanci parlamentu.⁶⁷

Od ženy bylo považováno jako automatické (kromě její konkrétní služby v domácnosti) i city. Muži nechťeli pouze poslušnou ženu, vyžadovali i její náklonnost. Všichni muži touží po tom, aby měli doma ne přinucenou, ale ochotnou otrokyni – favoritku. Proto neváhali a použili veškerých prostředků k tomu, aby zotročili její mysl. Všechny ženy byly již od útlého věku vychovávány tak, že jejich ideální povaha je protipól mužské, nemají mít vlastní vůli, nemají se řídit sebekontrolou, jediné co se od nich očekává je úplné odevzdání se nadvládě muže. Jejich city jsou přizpůsobené tomu, že se maximálně odevzdají láskyplné péči svého muže, musí popřít sebe sama a naučit se žít jen pro jiné. Pouto, které by měly ženy cítit je jednostranné, ke svému muži a svým dětem, neboť ty jsou nedotknutelnou „nitkou“ pouta, mezi nimi a mužem.

„Prý mají muži všeobecně za to, že role manželky a matky je přirozeným posláním ženy. Říkám „prý“, protože soudíme-li podle činů – z celkového nynějšího uspořádání společnosti,- mohl by člověk usuzovat, že jejich názor je přesně opačný. Třeba si totiž myslí, že údajně přirozené poslání ženy je ze všech věcí ta nejodpudivější jejich povaze; do té míry, že když budou mít svobodu dělat něco jiného – pokud budou mít možnost nějakého prostředku obživy či využití vlastního času a schopnost, jež by se jim mohly zdát žádoucí, nebude dost těch, které budou ochotny přijmout stav, jenž je jim přirozený.“⁶⁸

Žena a rodina; Žena a manželství

Ženy by si mohly uvědomit, že věci, které jsou určeny jako přirozené, vůbec přirozené nejsou a že jsou v mnohém lepší než muži. Příkladem Mill uvádí sebeobětování pro vlastní rodinu. Nicméně tomu nebyl přikládán takový důraz, neboť ženy již byly vychovány s tím, že se musí obětovat pro svoji rodinu. To je jejich úděl. Už jen samotný fakt toho, že žena zastane mnohem více práce než muž a není za to

⁶⁷ MILL, John Stuart. Obhajoba ženských práv. In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, et al. Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení. Praha: SLON, 1998. s. 34.

⁶⁸ Tamtéž s. 32.

ohodnocena je ukázkou, jaké má ve společnosti místo. Nehledě k fyzickému utrpení, spojeném s těhotenstvím a porodem, následnou péčí o dítě, starost o domácnost, nakládání s výdělkem manžela k bohatému blahu celé rodiny, stále není žena brána jako někdo, kdo by si zasloužil respekt a úctu.

„A přece nikdo nepomyslí na podobný případ tolika hodných a oddaných žen, které poté co splnily svůj údajný dluh společnosti – vychovaly děti ke správnému ženství a mužství, vedly domácnost tak dlouho, jak bylo potřeba ji vést -, zůstávají bez toho jediného zaměstnání, pro které se hodily. Jejich činnost se nezměnila, ale nemají pro ni užiti, ledaže třeba dcera či snacha jsou ochotny přepustit jim stejné funkce ve svých domácnostech. To je jistě obtížné stáří pro ty, které poctivě a tak dlouho, jak bylo potřeba, plnily to, co svět považuje za jejich jedinou společenskou povinnost.“⁶⁹

Millovým sloganem byla osobní svoboda. Domníval se, že bez ní ženy nemohou plně rozvinout svoji povahu, svoji pravou přirozenost. Jasně tvrdil, že pokud jsou ženy nuceny společností do svazku manželského a následně do starání se o domácnost je silně omezující a pochopitelně špatné. *„Skutečným důvodem takového omezování žen nejsou obavy mužů, že by se „ženy třeba nechtěly provdat, protože si nemyslím, že by se toho někdo bál, ale spíše obavy, že by požadovaly, aby bylo manželství postaveno na rovnoprávnosti.“⁷⁰*

Mill věřil, že kdyby byla odstraněna všechna omezení žen, ženy by samy začaly rozvíjet své schopnosti ve vzdělání, zaměstnání a jakékoliv jiné sféře. Neboť ony mají také právo a možnost přispět k rozvoji lepší civilizované společnosti. Nemyslel si, že by byli muži a ženy stejní, spíše byl přesvědčen o tom, že by rozdíly, které mezi nimi panují, neměly být překážkou rovnosti v politice a manželství.

Pokud se hovoří o manželství, narážíme na mnoho zajímavých tvrzení. V tomto svazku neexistovalo „Co je moje, to je tvoje“ jak je tomu v dnešním občanském zákoníku. Platilo „ale co je moje, není tvoje“. Po uzavření sňatku mezi mužem a ženou tedy žena vstupuje do sféry nesvobody a závislosti, protože manžel je ten, který disponuje jejím majetkem a jejím tělem. Z tohoto důvodu Mill požaduje změnu

⁶⁹ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M. České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci. Praha: Janua, 1999. s. 84-86.

⁷⁰ ABRAMSOVÁ, Lynn. Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918. 1. vyd. Brno: CDK, 2005, s. 264.

manželských zákonů a věří, že po té se změní celé postavení žen ve společnosti – v soukromí i ve veřejné sféře.

„Postačí uzavřít jim dráhu pokoušejí-li se o věci, které mohou sice vykonávat, ale ne tak dobře, jako muži s nimi konkurující, neboť nikdo nežádá povinnosti a výsady ochranné ve prospěch žen; žádá se pouze, aby dosavadní výsady a povinnosti ochranné ve prospěch mužů byly zrušeny. Mají-li ženy větší přirozenou náklonnost k jistým věcem, není potřebí zákonů nebo přinucování se strany společnosti, aby většina z nich se zaměstnávala raději takovými věcmi nežli jinými – domácností a rodinou. (...) Předpokládá se, že všeobecné mínění mužů vidí přirozené povolání ženino v tom, aby byla manželkou a matkou. Pravím, předpokládá se, poněvadž soudic dle skutečnosti – podle celého nynějšího zřízení společnosti – mohlo by se tvrdit, že mínění jejich bylo pravým opakem. Mohlo by se za to míti, že přirozené povolání žen, „jak oni si je myslí ze všech věcí nejvíce se přičí přiměřené povaze jejich, tak že kdyby jim bylo volno činiti něco jiného nebo kdyby jim bylo poskytnuto jiného prostředku, který k živobytí a k užití svého času a svých schopností by se jim snad zdál žádoucným, nebylo by jich dosti, které by chtěly přijmout postavení, jak se pra ví, jim přirozené.“⁷¹

John Stuart Mill se domnívá, že spravedlivě uspořádaná rodina je „plus“ pro spravedlivou společnost. Z toho důvodu je přesvědčen, že by každé manželství mělo být rovnoprávné, protože při rozhodování o podstatných věcech na základě vzájemné dohody nemůže dojít k neshodám a chybám při výchově.

Žena a společnost; Žena a vzdělání - zaměstnání

Pokud se podrobněji podíváme na roli ženy a společnosti, Mill v knize jasně tvrdí, že vyloučení ženy z veřejného života pramení hlavně z touhy muže. Naprostá většina představitelů mužského pohlaví nedokázala přijmout myšlenku soužití s někým sobě rovným. Muži si nedokáží asi ani představit, že by ztratili tu poslední moc, kterou jim samotný zákon dává – moc nad svoji manželkou.⁷²

„Kdyby to nebylo z toho důvodu, myslím, že při nynějších náhledech o politice a politickém hospodářství skoro každý by uznal nespravedlnost, vylučující polovici lidstva z největší části výnosného zaměstnání a téměř ze všech vyšších společenských funkcí, nařizující, že již od narození jsou neschopnými a nemohou se nijak státi

⁷¹ MILL, John Stuart. Poddanství žen. V Praze: Časopis českého studenta, 1890, s. 45-46.

⁷² Tamtéž s. 85.

*schopnými zaměstnání přístupného dle zákona nejhloupějším a nejpodlejší osobám pohlaví druhého, aneb že, jakkoliv schopnými by jich byly, přece mají jim tato zaměstnání býti uzavřena, aby byla zachována výhradnímu prospěchu mužů“.*⁷³ Důvodem, který se uváděl v této době, nebyla nezpůsobilost žen, ale všeobecný zájem společnosti, odepřít polovině národa veřejný prostor. Za velice důležité Mill považoval vzdělání.

Vzdělání není nutné jen z toho důvodu, že se většina žen mohla uplatnit v kariéře a určitým způsobem se osamostatnit, bylo důležité hlavně proto, že se samotné ženy na sebe začnou dívat jinak a i jejich muži již nebudou brát svou manželku jako služku, ale jako sobě rovnou partnerku. Ženy byly velice často považovány za nezpůsobilé ke vzdělání a zaměstnání. Jak již bylo uvedeno výše, hlavním důvodem tohoto „zaškatulkování“ bylo neprávem přiřazené přirozené chování ženy – tedy to, co se od ní společností očekávalo. Výchova dětí a starost o domácnost, manžela. Mill si na toto konto pokládá otázku, zda je si společnost uvědomuje, že úplné opovrhování a zavrhování dovedností a názorů jedné poloviny národa je prospěšné pro všechny. Nevěří, že existuje takové množství mužů, kteří jsou vhodní pro jednu vysokou funkci, ale je přesvědčen, že by existovala alespoň jedna žena, která by byla ideální a tomuto povolání způsobilá. Pro celou společnost je tedy chybou, že zavrhuje některé členy, které by byly velice schopni. Hlavní příčinou tohoto zavrhování je slepota, neboť společnost si dovedností žen nikdy nevšímalá. *„Mužům mnohému se naučivším může se nedostávat smyslu pro přítomný stav; nevidí, co skutečně jest ve faktech, se kterými mají co dělati, ale vidí v nich to, co očekávají v nich se naučili. To se zřídka přihází se ženami poněkud aspoň nadaným. Jejich schopnost k „intuici“ je před tím chráněná. Má-li žena tytéž zkušenosti a schopnosti, vidí obvykle mnohem lépe nežli muž, co má bezprostředně před očima. Nuže a tato citlivost pro přítomné, jest hlavní vlastností, na níž závisí schopnost pro praktické věci. Nalézati všeobecná pravidla, náleží duchu spekulativnímu; rozeznávají však a uvažují jednotlivé případy, ve kterých se jich dá neb nedá užiti, vyžaduje talent praktický, a k tomu mají ženy, jak nyní jsou, zvláštní nadání.“*⁷⁴

V poslední kapitole knihy Poddanství žen se Mill věnuje otázce: *„Jaké dobro lze očekávat od navržených změn pro naše zvyky a instituce? Bude člověčenstvu v celku*

⁷³ Tamtéž s. 85- 86.

⁷⁴ Tamtéž s. 98-99.

lépe, když budou ženy volné, svobodné? Ne-li, proč rozrušovati mysle a pokoušeti se o sociální převrat ve jménu abstraktního práva? “⁷⁵

První odpovědí, kterou se Mill snaží dokázat, že by měly být ženy zrovnoprávněny s muži, je blaho celé společnosti. Pokud budou mít ženy stejné možnosti jako muži znamená to, že vzroste prosperita a zároveň konkurence mezi mužem a ženou. Muž si totiž může uvědomit, že není jediný, kdo umí vykonávat práci pro společnost a začne si své partnerky více vážit. *„Otevře-li se týž obvod zaměstnání a téže mzdy a podpory jako ostatním lidským bytostem, bude, že se zdvojnásobí řada duševních upotřebitelných schopností k vyšším službám lidstva. Kde nyní jest jedna osoba způsobilá prospívati lidstvu a pomáhati obecnému pokroku, jako veřejný učitel, nebo správce některého odvětví veřejného neb sociální správy, tam mohou se pak dostati dvě.* “⁷⁶

Dalším důležitým krokem, který by vedl k rovnému postavení je výchova dětí. Většina mužů inteligentní tříd si vůbec neuvědomuje, jak hluboce vniká do mužského pokolení výchova matkou, která děti vede k poslušnosti. Ve většině typických tříd společnosti nejsou chlapci vychováváni tak, aby se vyvyšovali nad sestrami a stejná poslušnost je vyžadována jak k matce, tak k otci. Ve vyšších třídách je tomu naopak. Již od raného věku je do chlapců vštěpován určitý pocit superiority nad děvčetem, s vývojem chlapcovi síly si brzy uvědomí, že převyšuje i matku a završením celého koloběhu je sňatek se ženou, pro kterou je pocta, že si muž zvolil právě ji. Jejich děti budou pochopitelně vedeny stejným způsobem.

Z toho důvodu je Mill zastáncem názoru, že by měli být vychováváni chlapci a dívky stejně, neměli by pociťovat žádné rozdíly mezi sebou. Je dokázané, že pokud dítě vyrůstá v nějakém prostředí, kde existuje harmonie mezi partnery, muž i žena se navzájem podporují a tolerují, samotné dítě se jednoho dne, až bude dospělé, bude snažit o stejný výchovný styl, v jakém vyrůstal. *„Principem moderního hnutí morálního a politického, jest, že jednání a jedině jednání opravňuje k vážnosti: že nikoliv, co lidé jsou, nýbrž co dělají, určuje stupeň úcty k nim; jmenovitě že zásluha a ne rod, jest jedinou a plnoprávnou podmínkou k dosažení moci a autority.* “⁷⁷

⁷⁵ Tamtéž s. 133.

⁷⁶ Tamtéž s. 139.

⁷⁷ Tamtéž s. 138-139.

John Stuart Mill se snažil ve své knize dokázat, že jsou ženy způsobilé mít politická práva. Ve svých argumentech uvádí příklady panovnic, můžeme zmínit královnu Alžbětu, které byly schopné vládnout obrovským zemím, pro svůj lid vykonaly spoustu významného, činily důležitá rozhodnutí, rozuměly politice. Je pravda, že byly královského původu, přesto to byly ženy, které svými schopnostmi posunuly společnost dopředu. Je tedy nespravedlivé tvrdit, že všechny ženy jsou nezpůsobilé pro veřejnou oblast. Proto by všechny ženy, nejen z královského rodu a vyšších vrstev, měly dostat možnost mít rovná práva.⁷⁸

Shrnutí

Postavení ženy ve společnosti dle Milla vychází z přinucení, které se tváří dle názorů a zvyků jako přirozené. I přesto, že se poddanství zda v moderní společnosti jako něco přežitého, v důsledku výchovy žije většina žen v podobném stavu jako otroci.

Z výše uvedeného textu lze vydedukovat, o co John Stuart Mill snažil – útlak ženy v manželství musí být zrušen, žena není otrokem svého manžela a proto je důležité postavení obou pohlaví na stejnou úroveň. Každá žena musí mít volný přístup ke vzdělání a musí být brána stejně jako muž. Pokud se ženám dostane stejné pozornosti jako mužům, budou mít stejné možnosti, nebude pro společnost těžké odhalit opravdový talent těch, kteří byly doposud přehlíženy.

Mill se snažil prokázat jednu velice důležitou věc -utlačování žen není křivda pouze pro slabší pohlaví, nýbrž pro celou společnost.

· Teréza Nováková

Teréza Nováková, redaktorka, spisovatelka a teoretička ženského hnutí, se narodila v Praze 31. července 1853. Pocházela z rodiny pražského úředníka a byla jednou z nejvýznamnějších představitelk neorealismu. Studovala na Amerlingově ústavu pro vzdělání dívek, kde získala spoustu znalostí z oblasti českých dějin, gramatiky a literatury. Po seznámení s manželem Josefem se přestěhovali do Litomyšle, kde založili rodinu. Jejich rodinný život byl však plný nešťastných událostí. První dítě se narodilo mrtvé, dvě dcery zemřely na zákeřnou nemoc, syn spáchal sebevraždu

⁷⁸ Tamtéž s. 110-114.

a další ze synů padl na bojišti. Teréza neunesla tak těžké břemeno a roku 1912 zemřela na selhání srdce.⁷⁹

Veřejná a literární činnost Terézy Novákové začala v Litomyšli. Stala se spoluzakladatelkou Spolku paní a dívek, o rok později byla zvolena předsedkyní. Roku 1886-1893 spolupracovala s časopisem Domáci hospodyně. Převážně psala o každodenních otázkách feministického hnutí. Z jejich článků se později staly studie, které byly později otištěny v díle Ze ženského hnutí.

Slavín žen českých, patří mezi další ukázkou emancipačního hnutí. Jedná se o řadu studií o nové ženské literatuře. Kromě feministických článků dále zveřejňovala různé fejetony, které zachycovaly kulturní a politické události.

Po přestěhování do Prahy se aktivně zapojila do veřejného života a tím se dostala (svou feministickou činností) zcela na vrchol. Zabývala se převážně otázkou převýchovy žen a dívek ve věznicích. O ty se staraly řeholnice, těch však rychle ubývalo. Teréze se nelíbilo, že řeholnice neměly žádné pedagogické vzdělání a tím pádem nemohly na ženy a dívky působit výchovně a pozitivně. Dalším problémem bylo to, že nedokázaly ženám jejich hříchy a chyby odpustit. Tím pádem je nijak nepobízely k pozitivní změně v přístupu k životu i k sobě samým.⁸⁰

Jak již bylo zmíněno výše, Teréza napsala dílo Ze ženského hnutí. Nováková představovala ženu společensky a morálně rovnoprávnou s muži. Přála si pro ni výchovu, vzdělání i zaměstnání. Žena byla uchovatelkou kulturních hodnot minulosti a zároveň tvůrce hodnot nových.

3.3.2 Socialistický feminismus

Socialistický feminismus je dalším proudem první vlny feminismu, který se dostal do popředí v druhé polovině 20. století. V některých knihách je definovaný jako

⁷⁹ Tamtéž s. 37.

⁸⁰ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M. České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci. Praha: Janua, 1999. s. 111.

marxistický feminismus; autoři přesně neuvádějí, jaký je mezi tímto označením rozdíl, přesto však tvrdí, že různé odlišnosti nalezneme. Označení Marxistický tvrdí, že je založen převážně na myšlenkách Marxe, Engelse a dalších autorů 19. století. Klade převážně důraz na pojmy pohlaví a třída (třídní příslušnost). Na druhou stranu zastánci socialistického feminismu nesouhlasí s tím, že by byla třída nejhorším a také jediným nepřítelem žen. Proto se snaží pochopit podřadné místo ženy ve světě propojením různých faktorů, například pohlaví, rasa, třída, sexuální orientace.

Hlavním tématem socialistického (marxistického) feminismu je tvrzení, že patriarchát lze vysvětlit jen z hlediska sociálních a ekonomických faktorů. V počátečních společnostech byl rodinný život brán obecně a dodržovalo se „právo matky“, to znamená dědění majetku a společenského postavení po ženské linii. Civilizace, která však nastoupila později, svrhla právo ženy a utvořila to, co můžeme nazývat porážku ženského pohlaví. Tomuto tématu se nejvíce věnoval Bedřich Engels ve svém díle *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*.⁸¹

Vzhledem k tomu, že jsem v žádné ze svých knih nenašla zcela jasný rozdíl, budu nadále používat pojem socialistický feminismus. Oba termíny byly poměrně často zaměňovány.

Socialistický feminismus je proud, který je převážně ovlivněn myšlenkami ideologie, kterou nazýváme socialismus.⁸² Socialismus je ze všech politických ideologií nejrozsáhlejší a zahrnuje velice rozšířenou škálu tradic a teorií. Poprvé byl tento termín použit roku 1827 a vznikl jako negativní reakce na sociální a ekonomické podmínky, které touto dobou „užíraly“ nižší dělnickou třídu, která byla provázena bídou a utrpením. Ve druhé polovině 19. století se (díky změnám životních podmínek dělnické třídy) změnil charakter socialismu. Vyznačoval se snahou doložení průmyslového kapitalismu. Je jakýmsi nástrojem dělnického hnutí, který se snaží vytvořit takový program, aby dělníci z nejnižších vrstev měli svou vlastní politickou a ekonomickou moc. Velice zjednodušeně bychom mohly socialismus charakterizovat jako soubor hodnot, myšlenek a teorií, který se snaží o vzájemnou pospolitost, spolupráci a rovnost ať už se jedná o společenské postavení nebo společné vlastnictví.⁸³

⁸¹ ELSHTAIN, Jean Bethke. *Veřejný muž, soukromá žena: ženy ve společenském a politickém myšlení*. Vyd. 1. Praha: ISE, 1999. s. 240-242.

⁸² HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 92.

⁸³ Tamtéž s. 218-219.

Všichni lidé jsou společenské bytosti a jsou součástí něčeho. Představou pospolitosti je vize, že lidé mohou společně překonávat sociální, ekonomické i jiné problémy snáze, pokud budou spoléhat na sílu všech, nikoliv na sílu jednotlivce. Lidé jsou „bratři“ nebo „sestry“, které navzájem pojí pouta společné lidskosti. *„Žádný člověk není sám o sobě ostrovem a každý člověk je kouskem kontinentu, součástí pevniny.“*⁸⁴

Zatímco liberálové rozlišují mezi „jedincem“ a „společností“, socialisté se domnívají, že jedinec je neoddělitelnou součástí společnosti. V každé společnosti by měla být spolupráce, aby se vytvářely sympatie a náklonnost mezi lidmi. Dalším důležitým aspektem socialismu je rovnost. Nastolení rovnosti ve společnosti je však složité, z toho důvodu, že existují různé společenské třídy. Snahou socialismu bylo tyto třídy zrušit, nebo nastolit takový řád, aby třídní nerovnosti nebyly tak velké. Jako příklad bych mohla uvést „buržoazní rodinu“, kterou můžeme považovat za patriarchální a utlačovatelskou. Ze strany mužů byla projevena jediná snaha: aby majetek přecházel pouze na jejich syny. Socialistické feministky s tímto pochopitelně nesouhlasily. Nesouhlasil s tím ani Engels, který se domníval, že by měly ženy i muži žít v manželství volně zrušitelném.

Feministky, ztotožňující se s tímto proudem, souhlasily s tím, že vykázáním ženy do domácích prací a mateřství, podporuje ekonomické zájmy kapitalismu. Tvrdily, že jsou ženy „rezervní armádou“ mužů, jelikož je můžeme kdykoliv povolát do práce, pokud potřebujeme zvýšit výrobu, ale zároveň se na ně můžeme spolehnout, pokud nastane „doba deprese“, pak se ženy odvolají zpět domů, kde na ně čeká jejich práce. Spokojené by měly být jak ženy, tak jejich zaměstnavatel, poněvadž jejich sil bylo využito a tím přispěly růstu ekonomiky státu. Feministky také hlásaly pravidlo, že by si měly všichni muži žen vážit už jen z toho důvodu, že jim „dávají“ potomky, a tím pádem rozšiřují společnost o další pracovní sílu, která pozvedne budoucí výrobu. Mužům to však přišlo automatické, stejně jako výchova a vzdělání dětí, o které se převážně staraly a zajímaly ženy.⁸⁵

I přesto, že se socialistické feministky shodují v tom, že dívčí otázku nelze oddělovat od sociálního a ekonomického života, existuje mezi nimi neshoda ohledně charakteru této vazby. Rozpor mezi pohlavími prostupuje skrze třídní rozdíly. Ženy by si tedy měly uvědomit, že není tak moc důležitý boj o to, jakého jsem pohlaví, ale boj

⁸⁴ Tamtéž s. 95.

⁸⁵ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 219.

o to, v jaké společenské třídě se nacházím. Třídní vykořisťování je hlubším a důležitějším procesem než sexuální útlak, neboť ženy nejsou utlačovány pouze mužem, ale také institutem soukromého vlastnictví, tj. kapitalismem. *„Ženy usilující o osvobození by si proto měly uvědomit, že „třídní boj“ je důležitější než „sexuální boj“. Feministky by tedy měly věnovat svou energii dělnickému hnutí a ne podpoře samostatného a rozbíječského ženského hnutí“.*⁸⁶

3.3.2.1 Hlavní představitelé socialistického feminismu

Bedřich Engels

Bedřich Engels, někdy také uváděný jako Friedrich Engels, se narodil 28. listopadu 1820. Byl to německý politický filosof a ekonom, spoluzakladatel marxismu. Společně s velice blízkým přítelem Karlem Marxem se podílel na významných pracích z oblasti filosofie a ekonomie.

Engels se na rozdíl od Marxe, který se problematice žen příliš nevěnoval, tohoto tématu chopil „s chutí“. Sám Engels tvrdil, že by jeho názory sdílel i Marx, kdyby si dal práci to vyslovit. Jeho již zmiňované dílo, *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu* tvoří významný základ pro socialistický feminismus, neboť je v tomto díle propojena základní myšlenka socialismu propojena s myšlenkou věnující se ženám. Ne všechny socialistické feministky však souhlasí s názory, které jsou v díle zveřejněny.

Ve svém díle se Engels opírá o rodinné vztahy a jejich organizaci. Odmítá tvrzení, že moderní forma rodiny je něco přirozeného, naopak nám ukazuje, že původní vztahy v rodině byly naprosto volné a ničím neregulované. Svá tvrzení opírá o významného antropologa Lewise Morgana a popisuje vývoj společnosti od původních primitivních rodin až po moderní dobu. Snažil se vyvrátit tvrzení, že moderní forma rodiny je naprosto přirozená a že by žena patřila muži a naopak. Dříve než existovalo

⁸⁶ Tamtéž s. 221.

manželství zde byl jakýsi stav promiskuitních styků, kde každá žena patřila každému muži a naopak, všichni si byli rovni, všichni patřili všem.

Postupem času však začala vznikat tzv. „párová rodina“, která se vyznačovala vytěšňováním pokrevných příbuzných z rodiny za jedním účelem – eliminace incestu. Vztah mezi mužem a ženou byl pak jistým způsobem pevnější, nikdo ale nemusel dodržovat pravidlo úplné věrnosti – jejich svazek nebyl nijak pevný, oba mohli mít jiného partnera. Ve většině takto organizovaných společností měl muž i žena své místo.

Pro většinu takto organizovaných společností platilo jedno pravidlo: muž následoval svou ženu do její domácnosti, ve které společně žili. Jejich potomci byli jejího rodu, matka byla vždy jen jedna a z toho vyplývá, že příbuzenství, a sním automaticky spojené dědictví, se posuzovalo v linii matky – matriline. Pro ženu bylo prioritou postarat se domácnost, o výchovu dětí a o klid a harmonii rodiny, mužská práce byla také jasná. Každý muž se staral o získávání potravin, o finanční schopnost rodiny. V tuto dobu si žádný nedovolil říci, že by byl nějakým způsobem utlačován, každý měl, svým způsobem, jinak důležitou roli. Engels doslova říká: *„Představa, že žena byla na počátku společnosti otrokyní muže, je jednou z nejabsurdnějších představ, které byly převzaty z osvícenství osmnáctého století. U všech divochů a u všech barbarů má žena nejen svobodné, nýbrž i nanejvýš vážené postavení.“*⁸⁷ Bedřich Engels se pozastavil i nad tím, jaké měly ženy místo v dávných dobách. Při jakémkoli důležité debatě byly ženy přítomny a mnohdy se stalo, že bylo jejich slovo poslední a rozhodující. Z tohoto důvodu se Bedřich domnívá, že byly ženy velice významné na ekonomické, společenské i politické úrovni. Jejich význam byl velký z toho důvodu, že měly hlavní postavení v domácnosti, o kterou se s pokorou staraly.

Rovnost mezi pohlavím se změnila s rozvojem zvýšeného zdroje bohatství v mužské sféře činnosti. Někteří muži začali hromadit majetek zásluhou zdomácnování zvířat a pěstováním rostlin. Tím pochopitelně získávali moc nad ostatními. Pozice muže v rodině výrazně posílila, protože právě muž byl hlavním důvodem obživy celé rodiny. Ženská práce byla stále stejná a stala se málo významnou. Muži se snažili, aby jejich neustále rostoucí majetek přešel do rukou jejich vlastních dětí. S neustále rostoucím postavením v domácnosti se každý muž pokoušel o vyvrácení tradičního dědického práva

⁸⁷ ENGELS, Bedřich. Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Praha: Svoboda, 1979. s. 67.

po mateřské linii. Nebylo to však možné, neboť stále platil původ mateřského práva. Bylo tedy nutné tento model zrušit.⁸⁸

Párovou rodinu tedy vystřídal rodina monogamní. Hlavním znakem tohoto typu rodiny je jasné prokázání otcovství, dědicové jsou opravdu právoplatnými potomky daného muže. Mluvíme o trvalém párovém svazku, který zpravidla vytváří dobré zázemí pro výchovu legitimních potomků. *„Monogamní rodina vzniká z párové rodiny (...) a její konečné vítězství je jednou ze známek počínající civilizace. Je založena na vládě muže a jejím účelem je výslovně plození dětí, u kterých je otcovství nepopíratelné. A toto otcovství se požaduje, protože děti se mají jednou jako pokrevní dědici ujmout otcova jmění.“*⁸⁹ Engels s touto formou, která nastala v každé rodině, nesouhlasil. Domníval se, že se nejedná o rovné postavení obou partnerů. Muž se postupem času stával pánem v domácnosti a žena jeho služkou. *„Ve své roli domácích paní osvobozují ženy muže od břemene domácích prací a výchovy dětí, což mužům umožňuje věnovat se placenému a produktivnímu zaměstnání. V tomto smyslu tedy dělba práce podle pohlaví mezi muže, kteří pracují za mzdu v továrnách nebo úřadech, a mezi ženy, které vykonávají neplacenou domácí práci, podepluje ekonomickou efektivitu. Manželky navíc odpovídají za to, že své muže vypraví do práce včas, vhodně oblečené, dobře nasycené a připravené na tvrdou dřinu. Konvenční rodina vlastně poskytuje manželovi a otci značné kompenzace: může například využívat svého postavení „živitele“ a doma může relaxovat nebo se věnovat svým zálibám, zatímco manželka a matka je zaměstnána „banálními“ domácími pracemi.“*⁹⁰ Monogamní rodina podle Engelse není rozhodně žádným přirozeným projevem lásky a odevzdání se jeden druhému, naopak vznikla z důvodu ekonomické nezbytnosti. *„Byla první formou rodiny, která nebyla založena na přirozených podmínkách, ale na ekonomických podmínkách, totiž na vítězství soukromého vlastnictví nad původním, přirozeně vzniklým společným vlastnictvím. (...) Tak monogamní manželství rozhodně nevstupuje do dějin jako smíření muže se ženou, a tím méně jako nejvyšší forma manželství. Naopak. Objevuje se jako porobení jednoho pohlaví druhým, jako proklamování rozporu mezi pohlavími, což celé dějiny pravěku neznaly.“*⁹¹

⁸⁸ Tamtéž s. 74.

⁸⁹ Tamtéž s. 79-80.

⁹⁰ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 220.

⁹¹ ENGELS, Bedřich. Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Praha: Svoboda, 1979. s. 83.

Z tohoto tvrzení nám může být jasné, že Engels narážel na špatné postavení žen z důvodu jejich ekonomické závislosti na manželovi. Za vinu dával i monogamnímu manželství, které bylo sice velkým dějinným pokrokem, na druhou stranu však odkrylo jisté problémy ohledně rolí ve společnosti. Podřízené postavení žen souviselo s prvním soukromým vlastnictvím a vznikem třídní společnosti, protože to byl ten hlavní důvod, proč se ženy staly ekonomicky závislé na svém muži. *„První třídní protiklad, který se objevuje v dějinách, je souběžný s vývojem antagonismu mezi mužem a ženou v monogamním manželství a první třídní potlačování s potlačováním ženského pohlaví mužským pohlavím. Monogamní manželství bylo velkým dějinným pokrokem, ale zároveň zahajuje spolu s otroctvím a soukromým vlastnictvím období, které trvá až do dneška a ve kterém každý pokrok je zároveň relativním krokem zpátky, období, ve kterém blaho a rozvoj jedněch se uskutečňuje utrpením a potlačováním druhých.“*⁹²

Jediným možným způsobem pro nové vztahy mezi pohlavími byla rozvíjející se kapitalistická společnost a tím pádem i začlenění žen do výrobních faktorů. Tento fakt však znamenal velký dopad na rovnováhu sil uvnitř rodiny. Aby ženy nebyly brány jako samozřejmost v domácnosti, upozornil na velkou poptávku po jejich pracovních silách, tím pádem by měla být žena brána jako nová síla, která podporuje společnost.

Jako další pokrok k osvobození žen by pak mohla být společenská revoluce, protože pokud skončí soukromé vlastnictví a s ním vzniklé společenské třídy, skončí i potřeba muže vlastnit ženu jako svou otrokyni, služku a nástroj na rození dětí. *„Protože základem civilizace je vykořisťování jedné třídy druhou třídou, probíhá celý její vývoj v neustálém rozporu.(...) Teď se blížíme milovými kroky k vývojovému stupni výroby, na němž existence těchto tříd nejen přestala být nutností, nýbrž stává se přímo překážkou výroby. Třídy zmizí právě tak neodvratně, jako kdysi vznikly.“*⁹³

Všechny jeho myšlenky vedou k základní tezi, a to, že díky ekonomickému procesu, který v průběhu společnosti nastává, se mění postavení ženy. Nemění se pouze ženské místo ve společnosti, ale také postavení dělníků a lidí z nižších tříd (př. vykořisťování dělníků majiteli továren).⁹⁴

Jeho myšlenky a tvrzení se však neubránily kritice. Pro mnohé, i z řad socialistických feministek, se staly nepřipustné z toho důvodu, že se neustále opírá

⁹² Tamtéž s. 83.

⁹³ ENGELS, Bedřich. Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Praha: Svoboda, 1979. s. 193,189.

⁹⁴ ELSHTAIN, Jean Bethke. Veřejný muž, soukromá žena: ženy ve společenském a politickém myšlení. Vyd. 1. Praha: ISE, 1999. s. 243-248.

o ekonomickou příčinu a naprostou závislost na zjištění jediného antropologa, již výše zmiňovaného, Lewise Morgana. Dalším faktem, který se kritikům nelíbil, byla otázka, kdo bude zastávat povinnosti, které mají do této doby muži. Měly by to být pouze ženy? Z jeho tvrzení částečně vyplývá, že by s prací, kterou doposud vykonávali muži, měly vypomáhat i ženy, aby nebyly ekonomicky závislé. Feministky se proti tomu bouřily z toho důvodu, že by na ženě „ležela tíha“ celé domácnosti a ještě k tomu částečně práce manžela. Tvrdily, že by se tím žena nestala svobodnou, naopak by na svých bedrech nesla o to víc práce. Navíc Engels ve svých dílech nikdy nezmínil, že by se i muž mohl zapojit do domácích povinností, naopak se snažil vyzdvihnout ženu, že je schopna pracovat stejně jako muž – například v továrně.

Engelsova teorie o podřízeném postavení žen nebyla naprosto dokonalá. Pokud bychom shrnuli jeho myšlenky, v podstatě mu šlo o ekonomickou rovnováhu muže a ženy, o jejich svobodnou lásku a harmonický vztah. V současné době je to pochopitelně zcela normální, ale v době, ve které žil Bedřich Engels, naprosto nereálné. Neuvědomil si, že si velká většina žen nemohla dovolit opustit manžela hned z několika různých důvodů. Prvním a zřejmě nejzávažnějším důvodem byla již zmiňovaná ekonomická závislost, protože pokud by žena manžela opustila, musela by se vzdát svých dětí. Soudy by se jí jen stěží zastaly. Kdyby se tomu tak stalo, manželka by se o své děti nemohla postarat, protože neměla finanční zázemí, byla ráda, že užívá sama sebe.

Shrnutí

Přestože dílo Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu obsahuje různé nesrovnalosti, můžeme ho zařadit jako jeden z hlavních spisů, ze kterého socialistický feminismus vychází. Obsahuje většinu hlavních myšlenek, kterými se socialistický feminismus zabývá. I přesto, že ne na všechny výše zmiňované názory nebylo vyřčeno řešení, stále v díle můžeme naléznout hlavní myšlenky socialismu, které se zajímají o ženskou otázku.

V rámci socialistického feminismu můžeme říci, že veškerá zjištění se shodují v názoru, že kriticky rozhodujícími činiteli pro postavení žen jsou pohlaví plus třídní

příslušnost. Teprve vznik třídní společnosti odvozený od soukromého vlastnictví zapříčinil takovou protichůdnost mezi mužem a ženou.⁹⁵

Dalším bodem, který podtrhuje socialistický feminismus je protest proti kapitalismu. V díle Bedřicha Engelse je tato skutečnost evidentní, když říká, že kvůli zaručení monogamie, která sloužila ekonomickým zájmům, byly ženy nuceny pracovat pouze v domácnosti jako služky svých pánů. Některé feministky tvrdily, že je pro kapitalismus dobré když jsou ženy uzavřeny v soukromé sféře z toho důvodu, že vychovávají děti. Tím se totiž vytváří nové pracovní síly pro budoucí výrobu.

Většina socialistický feministek prosazuje velice zásadní fakt. Emancipace dosáhnou ženy, pouze pokud dojde k zásadní sociální změně či revoluci, až k pádu kapitalismu a zavede se společné vlastnictví a socialismus.⁹⁶ Nadále tedy nebude nutné nijak ženy vykořisťovat.

3.4 Konec první vlny feminismu

První vlna feminismu trvala spoustu let. Probíhala od poslední třetiny 18. století přibližně do roku 1930. První světová válka přispěla k tomu, že fáze tohoto hnutí postupem času odezněla. V průběhu války měli lidé jiné myšlenky a začali si uvědomovat, že je potřeba využít ženu jinak, než jen v domácnosti. Ženy zastupovaly muže v mnoha zaměstnáních a všem ukázaly, že jsou stejně tak schopné, jako každý jiný muž. Proto je nikdo nemohl považovat za méně inteligentní nebo neschopné.

Hlavní cíle první vlny byly průběžně ve většině zemích splněny. Ženy měly právo na vzdělání, zaměstnání, majetek, ale hlavní výhrou pro ně bylo volební právo. První zemí, která dala ženám volení právo, byl Nový Zéland, po té následovala řetězová reakce většiny států, která skončila po 1. světové válce. V některých zemích se tomu tak stalo o několik let později, nebo si určily, jaké podmínky musejí ženy splnit (např. Británie – minimální věk 30 let).

Obecně lze říci, že všeobecné volební právo, které bylo považované za hlavní zlom pro ženy, nepřineslo takový převrat pro ženy, jak feministky slibovaly. Je sice pravda, že ženy mohly volit, ale většina se k volbám nedostavovala. Pokud se odhodlaly, stejně většinou volily podle svého muže, dle své třídní příslušnosti,

⁹⁵ ELSHTAIN, Jean Bethke. Veřejný muž, soukromá žena: ženy ve společenském a politickém myšlení. Vyd. 1. Praha: ISE, 1999. s. 240.

⁹⁶ HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. Praha: Victoria Publishing, 1994. s. 244.

rodinných tradic atd. Podle mého názoru můžeme považovat za nejúspěšnější fakt, že od této doby byly ženy považovány za samostatné bytosti, které jsou schopné samostatně rozhodovat o svém manželství, rodině, vzdělání a zaměstnání.

Nástupem druhé světové války se do popředí dostala ekonomická krize, ženy se začaly věnovat jiným společenským otázkám. Lidé se více zajímali o hrozbu, která „visela“ ve vzduchu, a tou je nacismus. Ženská hnutí se na nějakou dobu odmlčela, nikdy však neupadla do úplné nečinnosti. Po konci druhé světové války se objevila nová témata, která rozpoutala další - druhou vlnu feminismu.

3.5 Shrnutí

Feminismus není snadné jednoznačně definovat. Nejde o ucelenou soustavu představ, spíše se jedná o názorový komplex prosazující emancipaci žen. Feministky se snažily zlepšit nejen postavení ženy ve společnosti, ale také si přály změnit vztah mezi mužem a ženou. Kampaně, které vytvářely, vypomohly změnit mnohé. Jako nejdůležitější je potřeba zmínit manželské a majetkové právo, právo na vzdělání, na samostatnou obživu ženy (možnost zaměstnání), právo opatrovat děti po smrti nebo odluce od manžela, vlastnit nějaký majetek po rozvodu, mít možnost opustit svého manžela (takový příklad byl však dost často výjimečný) a hlavně možnost volebního práva, které umožní progresivní změnu celé společnosti.

Za tak krátkou dobu bylo feministické hnutí devatenáctého století velice úspěšné, jedná-li se o konkrétní reformy. Feministky si nevzaly za cíl svrhnout celou stávající společnost, pouze se snažily o to, aby si společnost žen vážila a nezacházela s nimi jako s podřadnými bytostmi. Po celou dobu jejich snažení neměly ženy žádnou politickou moc, přesto však dosáhly velkého pokroku – vzdělání, pracovní možnosti, volební právo. Díky feminismu většina žen poznala, jaké to je žít svůj vlastní život, cítit se sebevědomě a svobodně.

4 Závěr

Předmětem bakalářské práce se stala první vlna feminismu. Tato práce se skládá ze dvou částí. V první části jsem se snažila představit ženu v průběhu historie lidstva. Seznamuje nás s neustálými proměnami ženských rolí ve společnosti. Druhá část je zaměřena na první vlnu feminismu, na její hlavní proudy, cíle a představitele. V této části zkoumám počátky velkého hnutí – feminismu.

Přestože existuje několik typů feminismu, každý zvolí jiný postup k dosažení svých požadavků či ideových cílů. Hlavní proudy první vlny feminismu nebyly zcela jednotné, oba se však snažily o jediné – zlepšit postavení ženy ve společnosti. První vlna feminismu, téma mé bakalářské práce, reagovala na pozici ženy, která byla stavěna ve společnosti do pozice otroka. Hlavní představitelé a stoupenci se proto snažili zlepšit její postavení ve veřejném i soukromém prostředí. Vybojovat pro ně práva, která z nich

učiní svobodné bytosti. Nejvážnější křivdou, lpící na ženských bedrech, byl fakt, že ženy neměly volební právo. Ženy se nesměly vzdělávat a z toho se odvíjí další skutečnost – nemožnost uplatnit sama sebe v zaměstnání.

Tomuto problému se věnoval nejvíce liberální feminismus. Ovlivněn myšlenkou liberalismu, prosazoval rovné postavení žen i mužů. Jeho stoupenci se řídili pravidlem, že každý člověk je jedinec, který si zaslouží, aby se s ním jednalo jako s každým jiným, bez ohledu na to, jakého je pohlaví, pleti či vzdělání. Prosazovali princip individualismu a snažili se dokázat, že je žena pro společnost velice potřebná.

V rámci liberálního feminismu v práci upřednostňují tvrzení Mary Wollstonecraft a Johna Stuarta Milla. Snažili se prokázat, že by měly mít ženy stejná práva jako muži. Ženy jsou samostatné, racionálně myslící bytosti. Byli zastánci rovných příležitostí a práv pro všechny.

Dalším proudem první vlny byl socialistický feminismus, někdy také označovaný jako marxistický. Oproti liberálnímu feminizmu nesouhlasil s myšlenkou, že i přesto, že ženy získají rovná práva a příležitosti, nezmizí jejich politické a právní znevýhodnění. Jeho zastánci tvrdili, že nerovné vztahy mezi ženou a mužem pramení pouze z ekonomické a sociální struktury třídní společnosti. Skutečnou emancipaci ženám přinese pouze sociální změna, která by dala šanci vzniku beztržní společnosti založené na společném vlastnictví.

Při zpracování tohoto tématu jsem si uvědomila mnohé. Jsem ráda, že jsem se narodila do společnosti, ve které každý člověk zodpovídá za své názory, má možnost samostatně se rozhodnout o svém vzdělání a později i o svém uplatnění v zaměstnání. Žijí ve společnosti, kde muž i žena mají stejné místo.

Na druhou stranu je však potřeba zmínit, že takováto situace se nenachází ve všech zemích. Několikrát jsem se dočetla o nespravedlivém zacházení se ženami. Vím, že jsem pouze malým článkem v tomto velkém světě a že sama s tím „nezmůžu“ nic. Apeluji však na všechny ženy, aby si uvědomily, že jsou stejnými bytostmi jako muži. Nenechme se „zaškatulkovat“ do určité pozice, jen z toho důvodu, že jsou nám připisovány různé role. Pevně věřím a doufám, že postupem času se naše společnost dostane do takové fáze, že již v průběhu vzdělávání bude našim dětem vštěpován fakt o odstraňování předsudků a stereotypů, týkajících se tradičních rolí mužů a žen. Tímto se, dle mého názoru, podpoří vznik spravedlivějšího uspořádání společnosti pro obě

pohlaví. Změní se tím i negativní postoj k feminizmu, se kterým se v dnešní době většina lidí setkává.

5 Zdroje

5.1 Knižní zdroje

- ABRAMSOVÁ, Lynn. Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918. 1. vyd. Brno: CDK, 2005. s. 288. ISBN 80-7325-060-8.
- AUGUSTA, Pavel - HONZÁK, František - JEŽKOVÁ, Dagmar - PETRÁČEK, Jiří. Dějiny starověkého Řecka a Říma. 1. vyd. Praha: Práce, 1994. 107 s. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-208-0314-9.
- BADINTER, Elisabeth. 1998. Materská láska od 17. storočia po súčasnosť. Bratislava: Aspekt., s. 20.
- BEAUVOIR, Simone de. Druhé pohlaví. 1. vyd. Praha: Orbis, 1966.

- BOCK, Gisela. Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 381 s. Utváření Evropy; sv. 11. ISBN 978-80-7106-494-7.
- BRYSON, Valerie. Feminist Political Theory: An Introduction. 2nd edition. Basingstoke: PALGRAVE MACMILLAN, 2003. s. 45. ISBN 0-333-94568-9.
- ČECHURA, Jaroslav - HLAVAČKA, Milan - MAUR, Eduard. Ženy a milenky českých králů. 3. vyd. Praha: Akropolis, 1996. 207 s., front. ISBN 80-85770-36-9.
- EISLER, Riane. Číše a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 329 s. ISBN 80-7106-095-X.
- ELSHTAIN, Jean Bethke. Veřejný muž, soukromá žena: ženy ve společenském a politickém myšlení. Vyd. 1. Praha: ISE, 1999. 373 s. ISBN 80-86130-07-X.
- ENGELS, Bedřich. Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Praha: Svoboda, 1979. 260 s.
- GIDDENS, Anthony. Proměna intimity: sexualita, láska a erotika v moderních společnostech. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 215 s. ISBN 978-80-262-0175-5.
- GIDDENS, Anthony. Sociologie. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.
- HARTL, Pavel. Psychologický slovník. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- HAVELKOVÁ, Hana. První a druhá vlna feminismu: Podobnosti a rozdíly. In ABC feminismu. Brno: Nesehnutí, 2004. s. 169-182. ISBN 80-903228-3-2.
- HEYWOOD, Andrew. Politické ideologie. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, s.r.o., 2005. 339 s. ISBN 80-86861-71-6.
- JANDOUREK, Jan. Sociologický slovník. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
- LIPOVETSKY, Gilles. Třetí žena: neměnnost a proměny ženství. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2000. 287 s. Střed; sv. 36. ISBN 80-7260-030-3.
- MILL, John Stuart. Poddanství žen. V Praze: Časopis českého studentstva, 1890. 2 sv. Vzdělávací bibliotéky; sv. 2.

- NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci. Praha: JANUA, ©1999. 446 s. ISBN 80-902622-2-8.
- OAKLEY, Ann. Pohlaví, gender a společnost. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 171 s. ISBN 80-7178-403-6.
- OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 304 s. ISBN 80-85850-67-2.
- WOLLSTONECRAFT, Mary. Obhajoba ženských práv. In OATES-INDRUCHOVÁ, Libora, et al. Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení. Praha: SLON, 1998. s. 22-26. ISBN 80-85850-67-2.

5.2 Internetové zdroje

- Slovníček pojmů [online]. c2003 [cit. 2010-07-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml>>.
- SOKAČOVÁ, Linda. Stručná historie feminismu [online]. c2003 [cit. 2010-04-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.feminismus.cz/historie.shtml>>.
- <http://www.gsgpraha.cz/~sloukova/publikace/femcour.htm>